

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки і управління
Кафедра економіки аналітики, моделювання та інформаційних технологій в
бізнесі

ДИПЛОМНА РОБОТА

Магістр
(освітній рівень)

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Спеціальність 051 «Економіка»

Освітня програма «Економіка підприємства»

на тему: «Управління витратами на підприємствах будівельної галузі на
прикладі ТДВ «Хмельницькзалізобетон» (м. Хмельницький)»

ДРЕП. 0 2 2 2 4 7. 0 1 . 0 6 . 0 0

Виконав студент II курсу, група
ЕПм-22-1

Підпис, дата

О.О. Горovenko
Ініціали, прізвище

Керівник

Підпис, дата

В.М. Полозова
Ініціали, прізвище

Нормоконтролер

Підпис, дата

О.В. Пилипак
Ініціали, прізвище

До захисту допускаю:
Завідувач кафедри ЕАМ та ІТБ
д-р екон. наук, проф.

Підпис, дата

П.М. Григорук
Ініціали, прізвище

_____ 2023 р.

Хмельницький, 2023

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки і управління

Кафедра економіки аналітики, моделювання та інформаційних технологій в бізнесі

Освітній рівень магістр

Галуз знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Спеціальність 051 «Економіка»

Освітня програма «Економіка підприємства»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

П.М. Григорук

«__» _____ 2023 р.

З А В Д А Н Н Я

НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ

Горovenку Олексію Олександровичу

1. Тема роботи «Управління витратами на підприємствах будівельної галузі на прикладі ТДВ «Хмельницькзалізобетон» (м. Хмельницький)» керівник роботи Полозова В.М., кандидат економічних наук, доцент, затверджена наказом по університету від «__» 2023 р. № _____
2. Строк подання студентом роботи на кафедру 15 грудня 2023 року
3. Вихідні дані до роботи Баланс та звіт про фінансові результати підприємства ТДВ «Хмельницькзалізобетон», звіт про рух трудових ресурсів, звіт про рух основних засобів, матеріали бухгалтерської та статистичної звітності, методичні та нормативні матеріали
4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які необхідно розкрити) Теоретико-методологічні засади дослідження системи управління витратами на підприємстві. Аналіз виробничо-господарської діяльності підприємства. Розробка та обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності системи управління витратами . Висновки.
5. Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язкових креслень) Процес формування витрат підприємства. Схема управління витратами підприємства. Індекси промислової продукції.. Аналіз формування прибутку підприємства. Аналіз складу та структури операційних витрат. Доходи та витрати підприємства. Кількісне оцінювання якості прибутковості. Прогнозування доходів, витрат та фінансового результату. Рекомендовані заходи щодо підвищення ефективності управління витратами підприємства.

6. Консультанти розділів дипломної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

6. Дата видачі завдання _____

7. Календарний план

Назва етапів (розділів) дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
Вступ		
Теоретичний розділ		
Аналітично-дослідницький розділ		
Проектно-рекомендаційний розділ		
Висновки		
Графічна частина		

Студент _____
(підпис)

_____ Горовенко О.О
(ініціали, прізвище)

Науковий керівник роботи _____
(підпис)

_____ Полозова В.М.
(ініціали прізвище)

АНОТАЦІЯ
до дипломної роботи

Студента Горовенка Олексія Олександровича

Керівник Полозова Валентина Михайлівна

Тема роботи: «Управління витратами на підприємствах будівельної галузі на прикладі ТДВ «Хмельницькзалізобетон» (м. Хмельницький)»

Пояснювальна записка: сторінок 99, рисунків 22, таблиць 39, джерел 31, додатків 1.

Ключові слова: витрати, доходи, фінансові результати, рентабельність,, собівартість, управління витратами.

Предмет дослідження – Вплив факторів на управління витратами підприємства

Підприємство - об'єкт дослідження – ТДВ «Хмельницькзалізобетон».

За результатами дослідження сформульовані основні напрями зниження витратності діяльності. Проведено дослідження сектору виробництва будівельних матеріалів України за 2022-2023 роки. Здійснено оцінювання ефективності функціонування ТДВ «Хмельницькзалізобетон». Розроблено заходи щодо зниження витрат діяльності промислового підприємства.

Одержані результати можуть бути використанні для підвищення результативності і прибутковості функціонування промислових підприємств.

Дата виконання диплому _____

Дата захисту дипломної роботи _____

Дипломник _____

Горовенко О.О.

ЗМІСТ

	С
Вступ	6
Розділ 1 Теоретико-методологічні засади дослідження системи управління витратами на підприємстві	8
1.1 Економічна сутність витрат підприємства	8
1.2 Теоретичні основи процесу управління витратами	12
1.3 Особливості відображення витрат у звітності підприємства	20
1.4 Основні аспекти управління витратами	24
Розділ 2 Аналіз виробничо-господарської діяльності ТДВ «Хмельницькзалізобетон»	32
2.1 Дослідження будівельного сектору економіки України	32
2.2 Загальна характеристика підприємства та аналіз його основних техніко-економічних показників	42
2.3 Аналіз наявності та використання ресурсів підприємства	49
2.4 Фінансовий аналіз діяльності підприємства	58
Розділ 3 Розробка та обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності системи управління витратами	70
3.1 Система показників для оцінки результативності процесу управління витратами	70
3.2 Система показників для оцінки ефективності процесу управління витратами	80
3.3 Оцінювання динаміки та прогнозування доходів, витрат та фінансових результатів	87
3.4 Загальні рекомендації щодо зниження витрат на підприємстві	90
Висновки	93
Перелік джерел посилань	96
Додаток	100

Вступ

Витрати підприємства є важливим чинником формування цін на продукцію, впливу на рівень ефективності виробництва, визначення результатів діяльності підприємства. Систематичне зниження витрат дозволяє підприємству при стабільних ринкових цінах забезпечити збільшення прибутку на кожну гривню витрат, підвищення конкурентоспроможність продукції, зміцнення фінансовий стан підприємства.

Дослідження витрат підприємства є важливим інструментом управління ними, який дозволяє цілеспрямовано виконувати формування витрат за їх видами, місцем виникнення та носіями. Важливо з'ясувати рівень і структуру саме операційних витрат, механізм управління ними, принципи формування собівартості продукції та інші особливості діяльності конкретного підприємства, які допоможуть зрозуміти, як покращити його діяльність, перетворити підприємства зі збиткових на прибуткові. Варте підвищеної уваги питання розробки системи управління витратами, оскільки саме від ефективності цієї системи значно залежить прибутковість підприємства.

За теперішніх умов господарювання лише економити на заробітній платі, чи на матеріальних ресурсах – вичерпні можливості, а отже системне управління витратами, удосконалення методів нормування, обліку й калькулювання витрат – чи не єдиний шлях досягнення високих фінансових результатів. А для того, щоб прогнози були більш точними – необхідно враховувати вплив різноманітних чинників на витрати виробництва та реалізацію продукцію.

Метою роботи є дослідження теоретичних і практичних аспектів управління витратами для підвищення фінансових результатів діяльності підприємств. На сучасному етапі функціонування українських підприємств в основу системи аналізу управління витратами покладено міжнародні або національні стандарти бухгалтерського обліку.

Предмет дослідження визначено як дослідження впливу факторів на управління витратами та доходами при веденні господарської діяльності.

Об'єктом даного дослідження виступає ТДВ «Хмельницькзалізобетон».

Одержані результати можуть бути використанні в внутрішній звітності витрат та управління ними на майбутні періоди.

Актуальність проблеми посилюється тим, що оперативний вибір дій, що коректують, у сфері управління витратами потребує повсякденного відстеження і зіставлення витрат не лише за окремими продуктами, ринками, клієнтами, але і за всіма бізнес-процесами підприємства, операціями і замовленнями, що знижує придатність традиційних методів обліку витрат і обумовлює їх невідповідність потребам керівництва в управлінській інформації. У зв'язку з цим необхідність створення і постійного вдосконалення механізму управління витратами потребує пошуку наукових підходів до вибору методів і способів цілеспрямованої дії на процес формування витрат у ході виробництва.

В процесі проведення даного дослідження було опубліковано наступні роботи [16].

Розділ 1 Теоретико-методологічні засади дослідження системи управління витратами на підприємстві

1.1 Економічна сутність витрат підприємства

Діяльність будь-якого суб'єкта господарювання завжди пов'язана з витратами матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних та інших ресурсів на виготовлення, зберігання, сортування, пакування, транспортування, фасування та реалізацію товарів. І об'єктивність розвитку економіки, і реалії практичної діяльності, і закономірності сучасної дійсності, і логіка пізнання показують, що спочатку були витрати, а вже потім результати, одержані завдяки цим витратам.

Для управління економісту потрібні не просто витрати, а насамперед інформація про об'єкт витрат – продукцію, роботи, послуги або вид діяльності, які вимагають визначення пов'язаних з їх виробництвом (виконанням) витрат.

За натурально-речовим змістом витрати виробництва – це витрати засобів виробництва і засобів існування персоналу підприємства. Для відтворення процесу виробництва необхідно поновити обов'язкові елементи даного процесу. Затрачені засоби виробництва якраз і відновлюються за рахунок знову створеного продукту. Жива праця не відновлюється, а витрачається знов у новому циклі виробництва, а вже потім із знов створеного продукту виділяються фінанси на її відновлення.

Таким чином, можемо підкреслити, що витрати виробництва – це витрати праці і засобів виробництва у виробничому процесі для виготовлення продукції чи виконання робіт, надання послуг.

Категорія «витрати» широко використовується як у вітчизняній, так і в зарубіжній економічній літературі. Поряд з цим існує і поняття «затрати». Проте в цій літературі відсутня чітка різниця між цими категоріями. Деякі вітчизняні вчені вважають, що необхідно виокремлювати саме ці два терміни –

«витрати» і «затрати» – залежно від їх економічного змісту, матеріального втілення та періоду часу, до якого вони прив'язані.

Інколи у вітчизняній літературі зустрічаємо такий термін як «видатки». Проте цей термін обмежений бюджетною сферою і, насамперед, на рівні держави. Видатки бюджету – це ті кошти, які спрямовуються на здійснення різних програм та заходів, передбаченим цим бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення сплачених до бюджету сум понад розрахункову суму.

Оскільки в українській економічній і нормативно-правовій літературі використовується один термін «витрати», тому розмежування на витрати, затрати та видатки вважаємо недоцільним в межах даного дослідження.

На сьогодні існує досить широке коло поглядів на поняття «витрати». Можна відзначити, що серед вітчизняних вчених-економістів немає єдиного погляду у питанні визначення сутності «витрат» (таблиця 1.1).

Якщо розглядати роботи іноземних авторів, то характерними особливостями вирішення проблеми розкриття сутності витрат є:

1) наявність однакового підходу до дослідження витрат підприємств, що здійснюють різні види діяльності із зазначенням окремих галузевих особливостей;

2) дослідження витрат як елемента усієї системи управління у нерозривному зв'язку з іншими показниками фінансово-господарської діяльності (насамперед, доходами і прибутком);

3) створення умов для практичного впровадження наукових робіт щодо системи управління витратами на підприємстві.

Наприклад, К. Друрі визначає термін «витрати» через засоби, що витрачено на одержання прибутку. Дане тлумачення є однонаправленим, адже здійснюється ототожнення витрат з використанням саме фінансових ресурсів [30].

Д.К. Шим, Д.Г. Сігел подають витрати як показник у грошовому виразі кількості ресурсів, використаних для досягнення певної мети. Це тлумачення

виражає зміст витрат лише через натурально-речовий склад, не беручи до уваги сутнісний або часовий аспекти даного питання [31].

Таблиця 1.1 – Визначення дефініції «витрати»

№ з/п	Визначення	Джерело
1	«Обсяг використаних ресурсів підприємства у грошовому вимірі для досягнення певної мети – це витрати підприємства»	Грещак М.Г. [6, с. 16]
2	«...Незважаючи на галузеві особливості, завжди в процесі виробництва беруть участь засоби праці, предмети праці та робоча сила, а у деяких галузях – природні ресурси. Використання цих елементів виробництва зумовлює витрати підприємства у процесі господарської діяльності»	Атамас П.Й. [1, с. 34]
3	«Витрати, які пов'язані з коштами, що вкладенні в набуття та використання факторів виробництва, становлять зміст категорії витрати»	Предборський В.А [9, с. 174]
4	«Витрати – це вартісне вираження абсолютної величини застосовано-споживаних ресурсів, необхідних для здійснення виробничо-господарської діяльності підприємства і досягнення ним поставленої мети	Іванюта О.П., Лугівська П.В. [12, с. 72]

Хорнгрен Ч.Т. пише, що витрати – це ресурси, які використовуються **для** досягнення конкретних економічних цілей [29].

Національні стандарти бухгалтерського обліку НП(С)БО 1 та НП(С)БО 16 визначають витрати як «зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення власного капіталу за рахунок його вилучення

або розподілу власниками)» [20]. В даному визначенні сутність витрат виражається не через їх економічну природу, а як результат операцій з активами та капіталом для фінансово-майнового стану підприємства.

У бухгалтерському обліку витрати відображаються при дотриманні таких умов:

1. Зменшення активів або збільшення зобов'язань, що викликають зменшення власного капіталу, крім зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками.

2. Визнання на підставі систематичного і раціонального розподілу економічних вигод, які забезпечує даний актив протягом декількох періодів (наприклад, нарахування амортизації основних засобів, нематеріальних активів тощо).

3. Негайне визнання, якщо економічні вигоди не відповідають критеріям активів підприємства (наприклад, уцінка товарів, створення резерву сумнівних боргів тощо).

4. Можлива достовірне оцінювання суми витрат. Дотримання цієї умови означає, що оцінювання витрат відбувається на підставі положень національних стандартів.

Отже, дослідивши поняття «витрати» в нормативних джерелах та в спеціальній економічній літературі, ми бачимо, що різні автори по-різному трактують цю категорію. Проте майже всі науковці погоджуються з тим, що витрати – це сукупність ресурсів усіх видів, виражена в єдиному грошовому вимірнику, які були використані в основних бізнес-процесах для досягнення поставлених цілей. Витрати виступають однією з найскладніших базових економічних категорій, яка на теперішньому етапі розвитку економічної думки відтворює складні технологічні, економічні, організаційні, психологічні взаємозв'язки в системі управління підприємством, а також є оціночним показником функціонування будь-якого бізнесу.

1.2 Теоретичні основи процесу управління витратами

Як відомо основною метою діяльності будь-якого бізнесу в ринкових умовах є максимізація прибутку (фінансового результату від усіх видів діяльності). Проте реальні можливості досягнення даної мети завжди обмежені витратами, попитом на продукцію, що випускається (через кількість і ціну). Так як витрати – це основний обмежувач прибутку й одночасно головний внутрішній чинник, що впливає на обсяг пропозиції, то розробка і реалізація управлінських рішень неможливі без аналізу вже наявних витрат та визначення їх величини в майбутньому.

Варто відмітити, що практика функціонування підприємств вказує на те, що здійснення необґрунтованих заходів щодо зниження витрат виробництва не призводить до очікуваного результату. Тому за умов ринку необхідно впроваджувати нові методи, способи та системи набуття інформації щодо витрат, використовувати нові підходи до калькулювання собівартості, обчислення фінансових результатів, а також методів аналізування витрат, що допоможе на цій основі приймати ефективні та обґрунтовані управлінські рішення.

Для того, щоб приймати обґрунтовані стратегічні, тактичні і оперативні управлінські рішення щодо величини і видів витрат підприємцям необхідно здійснювати систематичний процес управління ними.

До першої половини ХХ століття управлінню витратами не приділялося достатньо уваги, зазвичай ними управляли інтуїтивно. Як система процедури управління витратами почали формуватися в США у роки подолання наслідків Великої економічної депресії (30-50-ті роки минулого століття). Остаточо цей процес було розбудовано в цілісну систему після другої світової війни, знайшовши своє відображення у роботах таких науковців як К. Друрі, Р.Манн, Е. Майер, Дж. Сігел, Ч.Т. Хорнгрен, Дж. Шим та інших.

Управління витратами потрібне для розв'язування багатьох питань: для аналізування факторів рентабельності, вибору замовлень, планування

майбутніх напрямів діяльності, оцінки виробничих запасів та їх калькулювання, розподілу та мінімізації витрат тощо.

В сучасній економічній літературі існують різні точки зору щодо сутності управління витратами, окремі з них подано нижче (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2 – Поняття «управління витратами» в економічній літературі

№ з/п	Визначення	Джерело
1	«Всебічне управління витратами, спрямоване, в першу чергу, не на стримування зростання затрат, а на їх скорочення»	Атамас П.Й. [1, с. 396]
2	«Управління витратами – це процес цілеспрямованого формування оптимального рівня витрат підприємства»	Турило А.М. [27, с. 19]
3	«Управління витратами – це вміння економно використовувати ресурси і максимізувати віддачу від них»	Кальєніна Н. [13, с. 93]

Крім того різні науковці по-різному розглядають питання щодо цілей самого процесу управління витратами.

Так, М. Пушкар пише, що «мета управління витратами полягає у зростанні ефективності виробництва. Критерієм ефективності тут виступає максимум продукції за мінімум затрат» [23].

І. Бланк, Т. Карпова ставлять акцент насамперед на процедурах управління витратами [23].

Г. Козаченко, Ю. Погорєлов, Л. Хлап'юнов, Г. Макухін як основну мету управління визначають «ефективність використання ресурсів підприємства, їхню економію та максимізацію віддачі на всіх етапах виробничого процесу» [15, с. 18].

Ми погоджуємось з точкою зору Назарчук Т.В., що «мета всього процесу управління витратами на сучасному етапі – приведення витрат до бажаного рівня і збереження їхньої величини протягом визначеного терміну» [19].

Таким чином, управління витратами – це складний процес, який за своєю суттю передбачає управління всією діяльністю підприємства, так як охоплює всі сторони виробничих процесів, що відбулися [3, с. 191-192].

Предметом управління виступають витрати підприємства за всіма їх видами. Тому можемо виділити окремі характерні властивості витрат.

Першою властивістю витрат як об'єкту управління виступає їх динамізм. Це означає, що витрати є в постійному русі та зміні. Так, в сучасних умовах ринку постійно змінюються ціни на сировину та матеріали, комплектуючі та напівфабрикати, тарифи на електроенергію та транспортні послуги, змінюється асортимент продукції, періодично переглядаються норми витрат трудових та матеріальних ресурсів, що зрозуміло відображається на величині витрат і собівартості продукції чи послуг. Тому дослідження витрат в статистиці не дає реальної їх оцінки щодо реалій практики господарювання.

Другою властивістю витрат є їх різноманітність, що потребує застосування широкого переліку прийомів та конкретних методів управління. Різноманіття витрат показує їх широка класифікація, яка дає можливість виявити ступінь впливу окремих витрат на фінансові результати діяльності підприємства та оцінити величину впливу на їх рівень тих чи інших видів витрат.

Третя властивість витрат проявляється в складності їх виміру, обліку та оцінювання. Не існує абсолютно точних чи «справедливих» методів їх виміру та обліку.

Четверта властивість витрат як об'єкту управління є складність та суперечливість впливу на фінансовий результат діяльності. Наприклад, збільшити прибуток можна шляхом зниження поточних витрат на виробництво (насамперед змінних), що, разом з тим, забезпечується збільшення капітальних витрат на засоби праці й технологію (постійні витрати).

Суб'єктами управління витратами є керівники та спеціалісти підприємства та окремих виробничих підрозділів. Окремі функції та елементи управління виконуються іншими працівниками при їх безпосередній участі.

Об'єктом управління виступають витрати на розробку, виробництво та доведення готової продукції до споживача.

Підприємство, яке здійснює процес управління витратами ставить перед собою мету забезпечити цілеспрямований управлінський вплив на формування витрат, здійснити прогнозування та планування витрат, розробити заходи щодо зниження рівня витрат та створити ефективну систему контролювання цього процесу.

Вищий менеджмент підприємства повинен витрати методи роботи з витратами, які залежать від обраного критерію оцінки їх обґрунтованості. В загальному вигляді можна виділити три методи управління витратами залежно від передбаченого ефекту в коротко-, середньо- чи довгостроковому періоді (рисунок 1.1).

Рисунок 1.1 – Управління витратами з урахуванням перспектив розвитку підприємства

Натепер одним із головних завдань керівництва є створення такої системи управління витратами, яка б давала можливість керувати, а відтак і контролювати витрати на всіх етапах технологічного циклу; відповідала

критеріям єдності підходів на всіх рівнях управління, дозволяла встановлювати залежність окремих параметрів зміни витрат і зростання якості продукції та її обсягів.

Таким чином, якщо критерієм визначати мінімізацію витрат за дотримання очікуваного рівня продажу, то розглядаємо саме зниження витрат. А при виборі іншого критерію – максимізація віддачі за підтримання зафіксованого рівня витрат – не обов'язково аби витрати залишалися незмінними (вони можуть зростати, якщо це підвищуватиме ефективність їх споживання).

У середньостроковій перспективі для управління витратами застосовують механізм мотивації, а в довгостроковій перспективі забезпечується через прийняття рішень щодо інвестицій у виробництво, а саме оновлення наявної виробничої бази, освоєння нових видів продукції тощо.

Ефективність управлінських рішень щодо витрат покликані забезпечити принципи управління витратами:

- єдність методів, які використовуються на різних рівнях управління;
- системний підхід;
- зниження витрат у поєднанні з високою якістю продукції;
- недопущення надлишкових витрат;
- широке впровадження ефективних методів зниження витрат;
- удосконалення інформаційного забезпечення про рівень витрат;
- управління витратами на всіх стадіях життєвого циклу товару;
- підвищення зацікавленості виробничих підрозділів у зниженні витрат.

Важливо відмітити той факт, що управління витратами є більш складний процес на відмінну від управління іншими економічними аспектами. Головними проблемами, з якими стикається підприємство є: труднощі при діагностуванні резервів зниження витрат; потреба у комплексному управлінні, оскільки необґрунтована мінімізація може стати причиною погіршення якості продукції; високий рівень витрат по організації самої системи управління;

обмежена технічного перенесення зарубіжного методичного інструментарію та недостатність вітчизняного.

Подальша розробка і оцінювання механізму формування й управління витратами неможлива без виявлення і конкретизації окремих проблем управління ними.

Узагальнено можна виділити чотири головних аспекти управління витратами: економічний, технологічний, обліковий, організаційний. Ці аспекти покладені в основу класифікації основних проблем управління витратами (таблиця 1.3).

Отже, стає зрозуміло, що фінансові результати від діяльності будь-якого підприємства, його конкурентоспроможність за умов динамічного ринкового середовища залежать саме від ефективності системи управління витратами. На сьогодні, на жаль, така система остаточно не сформована. Вона постійно змінюється і розвивається. Управління витратами, що націлене на їх зниження чи підтримку на заданому рівні, є найбільшим прагненням і найскладнішою задачею для забезпечення ефективної діяльності підприємства, його здатності укріпити свої позиції на ринку.

Для забезпечення ефективного управління витратами підприємствам потрібно дотримуватися виконання таких вимог:

- 1) орієнтованість на стратегічні цілі розвитку підприємства;
- 2) інтеграція із загальною системою управління підприємством;
- 3) високий динамізм управління;
- 4) комплексний характер формування й прийняття управлінських рішень.

Ефективність управління витратами потрібно визначати через основні показники ефективності. Ці показники можна згрупувати наступним чином (таблиця 1.4).

Таблиця 1.3 – Узагальнена класифікація проблем управління витратами на виробництво продукції

Класифікаційна ознака	Проблеми управління витратами
1. Економічні проблеми, пов'язані із плануванням, прогнозуванням, аналізом витрат	<ul style="list-style-type: none"> - недосконалий розрахунок вартості ресурсів, що спожиті при виробництві продукції; - значні відхилення при визначенні загального обсягу витрат; - складно визначаються причини виникнення відхилень фактичних витрат від планових; - складно визначаються місця виникнення витрат та центри відповідальності за витрати; - не здійснюється прогнозування витрат та відсутній аналіз зовнішнього середовища; - недосконалість аналізу структури та динаміки витрат; - відсутність аналізу впливу постійних витрат на фінансові результати; - невідповідність методів та інструментів загального управління задачам управління виробничими витратами
2. Проблеми, пов'язані з технологією виробництва та використанням потужностей	<ul style="list-style-type: none"> - висока частка застарілого та повністю зношеного обладнання; - висока капіталоємність активної частини фондів та неповне використання виробничих потужностей, що призводить до зростання витрат на експлуатацію та обслуговування обладнання; - значне ускладнення сучасної технології виробництва, яка потребує нових дорогавартісних форм організації; - необхідність високих одноразових витрат капітального характеру для підвищення рівня технічної оснащеності та відсутність дієвої системи пріоритетів з модернізації виробничих потужностей; - в середньому від 70 до 90 % витрат визначаються конструктивними характеристиками продукції і технологією її виготовлення, отже залишається тільки від 10 до 30 % витрат, на які можна здійснити управлінський вплив
3. Проблеми, пов'язані з обліком витрат та калькулюванням собівартості продукції	<ul style="list-style-type: none"> - облік не забезпечує керівників достовірною, своєчасною, гнучкою інформацією, що призводить до прийняття необґрунтованих рішень; - використовуються застарілі методи калькулювання повної собівартості; - неузгодженість на підприємстві таких функцій управління як планування, облік та аналіз; - відсутність взаємопов'язаної і цілісної системи формування облікової інформації про витрати структурних підрозділів і показники економічної ефективності їх діяльності; - відмінність складу витрат як об'єкту бухгалтерського та податкового обліку; - існуюча методологія планування, нормування і обліку витрат не дозволяє отримати системну інформацію про винуватців відхилень по місцях виникнення витрат, центрах відповідальності та видам діяльності
4. Проблеми, пов'язані із організацією системи управління витратами	<ul style="list-style-type: none"> - в організаційній структурі не виділяється служба, яка є відповідальною за управління витратами; - низький кваліфікаційний рівень працівників бухгалтерії; - недостатня оперативність прийняття рішень щодо рівня витрат; - відсутня або недієва система матеріального та морального заохочення працівників за зниження витрат; - відсутність відповідальних за реалізацію рішення на тій чи іншій стадії управління

Таблиця 1.4 – Основні показники оцінювання ефективності управління витратами

Показники	Суть показників	Позитивні тенденції
1	2	3
Показники, які характеризують рівні досягнення цілей щодо яких спожиті витрати		
Рівень досягнення ринкових позицій щодо яких були спожиті витрати по конкретних видах діяльності, проектах тощо	Характеризує рівень ефективності управління витратами, які пов'язані з захопленням/утриманням певної частки ринку конкретних видів продукції тощо	Зростання
Рівень досягнення виправданої економії щодо різних груп витрат за рахунок оптимізації процесів і зміни ресурсів (без впровадження інновацій)	Характеризує рівень ефективності управління витратами, які пов'язані з оптимізаційними процесами на підприємстві (без впровадження інновацій) та спрямовані на зменшення витрат	Зростання
Рівень досягнення очікуваної економії щодо певних видів витрати за рахунок впровадження інновацій	Характеризує рівень ефективності управління витратами, які пов'язані з впровадженням інновацій, спожитих аби зменшити витрати підприємства	Зростання
Показники, які характеризують співвідношення між результатом та витратами на його досягнення		
Відношення обсягів виготовлених конкретних видів готової продукції (в цінах виробника) до відповідних їм величин виробничих витрат	Характеризує рівень ефективності управління витратами, які пов'язані з виробництвом конкретних видів продукції	Зростання
Рентабельність доходу (реалізації продукції) підприємства	Характеризує рівень ефективності управління витратами, які спрямовано на отримання прибутку від реалізації готової продукції	Зростання
Відношення сукупних доходів підприємства до сукупних витрат підприємства	Характеризує рівень ефективності управління усіма видами витрат підприємства	Зростання
Показники, які характеризують тенденції зміни непродуктивних витрат		
Зміна частки браку в загальному обсязі	Характеризує рівень ефективності управління витратами, які пов'язані з налагодженням, обслуговуванням, ремонтом та використанням основних засобів, а також з використанням технологій	Зменшення
Зміна частки відходів у матеріальних витратах	Характеризує рівень ефективності управління витратами, які пов'язані із закупівлею, зберіганням та використанням матеріальних ресурсів	Зменшення
Зміна частки витрат на оплату простоїв з вини підприємства та інших непродуктивних виплат працівникам в витратах на оплату праці	Характеризує рівень ефективності управління витратами, які пов'язані з організацією праці робітників та її оплатою	Зменшення

Продовження таблиці 1.4		
1	2	3
Показники оцінювання ефективності управління витратами у виробничому процесі		
Фондомісткість	Характеризує рівень ефективності управління витратами, які пов'язані з використанням основних засобів у виробничому процесі	Зменшення
Матеріаломісткість	Характеризує рівень ефективності управління матеріальними витратами у виробничому процесі	Зменшення
Зарплатомісткість	Характеризує рівень ефективності управління витратами на оплату праці у виробничому процесі	Зменшення
Комплексний показник ефективності управління витратами підприємства		
Комплексний показник	Характеризує загальний рівень ефективності управління витратами на підприємстві	Зростання

Тільки дієва система управління витратами здатна забезпечити динамічний економічний розвиток підприємства в системі його конкурентоспроможності та опосередковано створить умови для переходу на якісно новий рівень економічного укладу економіки держави загалом.

1.3 Особливості відображення витрат у звітності підприємства

Згідно НП(С)БО діяльність підприємства поділяють на звичайну (з якої, в свою чергу, виділяють операційну, фінансову та інвестиційну) і надзвичайну (рисунок 1.5 [20]).

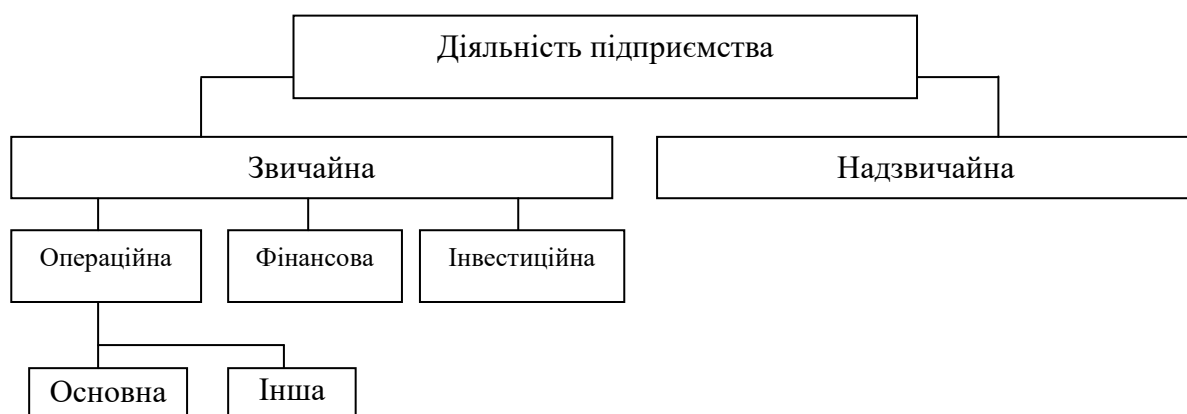

Рисунок 1.2 – Види діяльності підприємства

Операційна діяльність – це основна діяльність підприємства плюс інші види діяльності, які не належать до інвестиційної чи фінансової (супроводжують основну діяльність).

Під час операційної діяльності здійснюються різноманітні господарські процеси і операції, які пов'язані з формуванням запасів, виробництвом продукції, виконанням робіт, наданням послуг, збутом, управлінням, виконанням інших видів операційних робіт. Від ефективності операційної діяльності підприємства переважною мірою залежать фінансові результати його господарської діяльності загалом.

Операційна діяльність розподіляється на основну, а також інші види діяльності, які не віднесені до інвестиційної чи фінансової діяльності. Основна діяльність – це операції, безпосередньо пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення бізнесу і саме вони забезпечують основну частку його доходу.

З визначення терміну операційна діяльність та її складових вплив, що витрати операційної діяльності (операційні витрати) – це витрати, які пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), а також витрати від інших видів діяльності (крім витрат від інвестиційної та фінансової діяльності). Процес формування усіх витрат, в тому числі від операційної діяльності можемо зобразити з допомогою рисунка 1.3.

Витрати усіх видів діяльності знаходять своє відображення в «Звіті про фінансові результати» у статтях розділу I та показниках розділу II «Елементи операційних витрат».

У першому розділі зазначеної форми звітності операційні витрати відображаються у наступних статтях:

- собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг);
- адміністративні витрати;
- витрати на збут;
- інші операційні витрати.

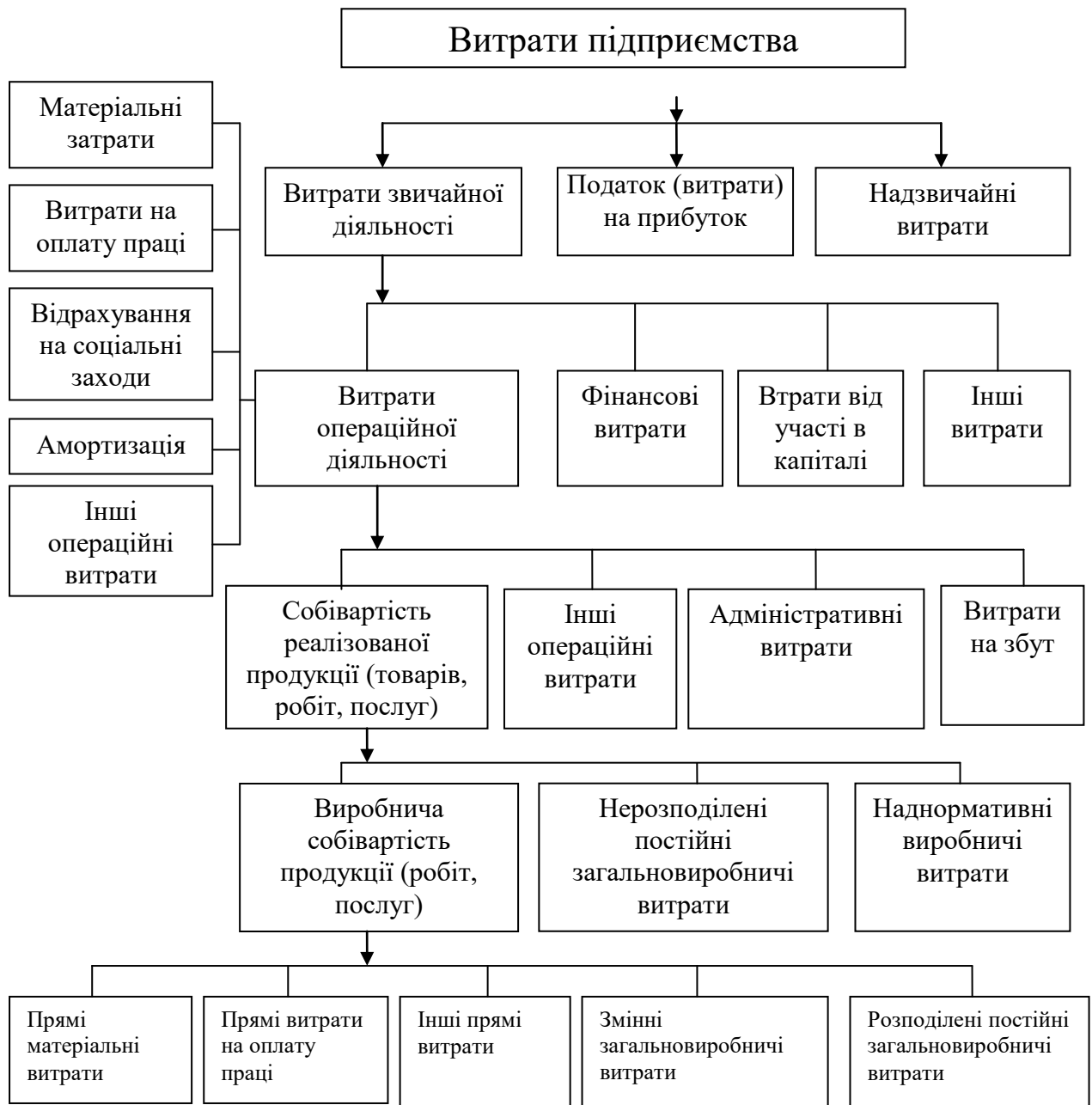

Рисунок 1.3 – Процес формування витрат підприємства

У розділі II «Звіту про фінансові результати» витрати операційної діяльності узагальнено за наступними економічними елементами:

- 1) матеріальні витрати;
- 2) витрати на оплату праці;
- 3) відрахування на соціальні заходи;
- 4) амортизація;
- 5) інші операційні витрати.

За цими елементами відбувається дослідження структури витрат операційної діяльності. Структура витрат (собівартості) – це відповідно склад і співвідношення окремих економічних елементів витрат (у відсотках) до суми загальних витрат. Витрати операційної діяльності групуються відповідно до їх економічного складу за наступними показниками і усереднено для підприємств матеріальної сфери становлять (%):

- 1) витрати на сировину, матеріали, паливо, енергію – 70-75%;
- 2) витрати на оплату праці – 10-15 %;
- 3) відрахування на соціальні потреби – 2-3%;
- 4) витрати на амортизацію основних фондів – 6-8%;
- 5) інші витрати – 3-4%;

Вони постійно змінюються і в різних секторах економіки будуть різними, виходячи із специфіки технології виробництва.

За кожним видом виробництва в у відповідних секторах економіки витрати на виготовлення продукції розраховуються за відповідними методиками, які враховують всі особливості діяльності у даній галузі.

Як бачимо, хоча операційні витрати групуються по-різному, але оскільки витрати одні й ті ж, повинен бути чіткий взаємозв'язок між операційними витратами, відображеними в розділах I та II «Звіту про фінансові результати». Проте користувачі інформації, яку наводять у відповідній формі, будуть бачити відсутність відповідності за підсумками, що викликає ускладнення аналітичної інтерпретації показників операційних витрат (через невідповідність відображення – виробництво та збут). Тому ця проблема має як науковий, так і практичний інтерес.

Витрати ніби одні й ті ж, а узагальнені суми за ними дають різні результати. Загальним поясненням невідповідності є те, що у розділі II наведено елементи операційних витрат (на виробництво і збут, управління та інші операційні витрати), які здійснені підприємством у процесі своєї діяльності протягом звітного періоду, тобто операційні витрати підприємства саме за звітний період. А витрати, які відображені в розділі I показують витрати

на реалізовану продукцію (насамперед у показнику собівартість реалізованої продукції). Так як, частина витрат на кінець звітної періоду є на балансі у складі незавершеного виробництва, у залишках готової продукції і запасів (сировини, матеріалів, товарів тощо). Тобто, кількість виробленої продукції може бути меншою за величину реалізованої чи навпаки. Особливо це важливо для підприємств, для яких притаманний великий за тривалістю технологічний цикл виготовлення продукції (більше 3-х місяців).

У розділі I звіту в статтю «Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)» включено виробничі витрати по реалізованих товарах, які не обов'язково вироблені у поточному періоді і навіть на даному підприємстві, а у розділі II відображаються витрати тільки на виробництво продукції, внаслідок чого і виникає різниця в величинах.

Як відомо, основна діяльність - це виробництво та/або реалізація продукції (товарів, робіт, послуг), але ці події (виробництво та реалізація) не завжди збігаються за часом.

Таким чином, бачимо, що підсумок величини операційних витрат за розділами I та II «Звіту про фінансові результати» не однакові.

Щодо витрат (доходів і прибутку) від фінансової та інвестиційної діяльності, то, зазвичай, там відносно невеликі суми. А їх формування і управління має особливий характер. Ми ж зосередимось саме на операційній діяльності і найперше – основній – виробництво і реалізація продукції (товарів, робіт, послуг).

1.3 Основні аспекти управління витратами

Проблема управління витратами полягає переважно не в економії, а в пошуку і досягненні їх оптимального рівня для конкретного підприємства. Тому система управління витратами повинна включати функціональний та організаційний аспекти, компонентами цієї системи є: нормування,

прогнозування, планування витрат; аналізування та оцінювання ефективності формування витрат; поточне контролювання за рівнем витрат і встановлення відповідальності за неефективне управління ними; стимулювання персоналу за зниження рівня витрат і підвищення рівня віддачі тощо.

Прийняття ефективних управлінських рішень вимагає побудови дієвого механізму управління витратами. Він має бути гнучким для розробки і реалізації дій з управління витратами, і будувати його потрібно відповідно до головних завдань системи управління витратами:

- забезпечення керівництва підприємства, окремих підрозділів достатньою інформацією для прийняття обґрунтованих управлінських рішень та оперативного регулювання процесу формування витрат на виробництво продукції (робіт, послуг);

- обґрунтоване формування витрат за окремими елементами;

- спостереження і постійний контроль за фактичним рівнем витрат;

- виявлення відхилення витрат від запланованого рівня;

- виявлення внутрішньовиробничих і внутрішньогосподарських резервів зниження рівня витрат.

В основу побудови механізму управління можуть бути покладені економічні елементи, котрі повинні перебувати у тісному взаємозв'язку, хоч і за певних умов вони можуть розглядатись як самостійні економічні підсистеми.

На рисунку 1.4 зобразимо функціональну модель управління витратами.

Механізм управління операційними витратами підприємств повинен охоплювати всі види забезпечення (кадрове, матеріально-технічне, фінансове, юридичне, інформаційне та ін.), а також координацію та контроль дій окремих підрозділів і процесів.

Важливий момент в управлінні операційними витратами – упорядкування інформаційних потоків в межах механізму, зведення їх в єдину систему. Інформаційна підтримка процесу управління підприємством має натепер особливе значення – за умов жорсткої конкуренції, з одного боку, і глибокої

системної кризи світової економіки, з другого, а також викликів воєнного часу – з третього боку.

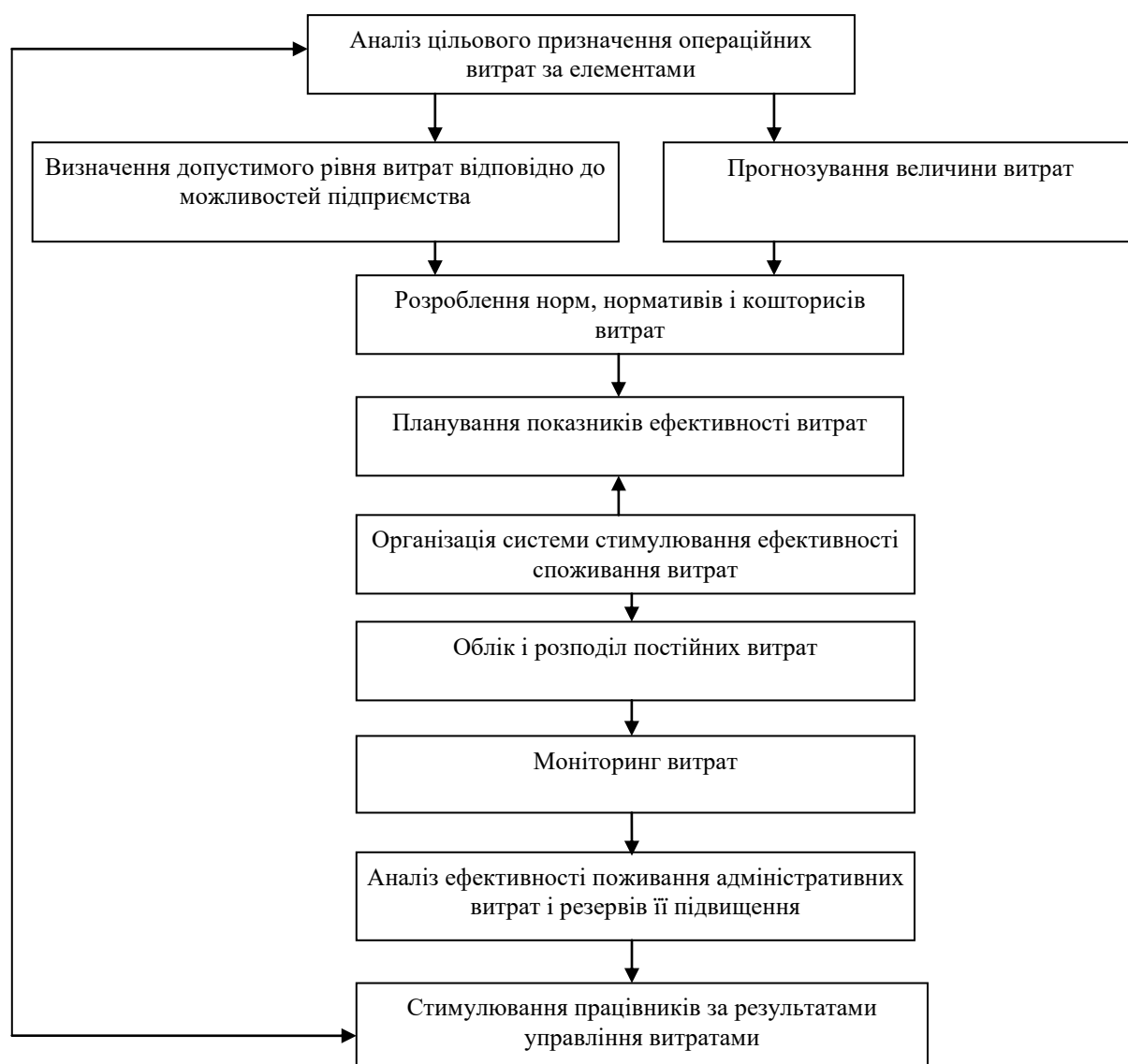

Рисунок 1.4 – Модель механізму управління витратами

Оскільки механізм управління операційними витратами є інструментом у руках власників і вищого керівництва підприємства, він повинен відповідати їхньому стилю і духу управління, сприяти стійкому розвитку бізнесу

За сучасних умов зовнішнього і внутрішнього бізнес-середовища управління витратами підприємств повинно передусім базуватись на управлінні окремими видами діяльності. Потребує також вдосконалення система обліку і розподілу витрат, зокрема тієї їх частини, яка належить до непрямих, є нагальна

потреба оптимізації видів діяльності та підвищення ефективності споживання як матеріально-технічних і трудових, так і фінансових та інформаційних ресурсів задля забезпечення конкурентоспроможності бізнесу.

Загальною метою управління витратами підприємства є максимізація створеної цінності на одиницю спожитих витрат. Тому для забезпечення ефективності управління витратами під час формування внутрішнього ланцюжка цінності оцінюють склад і характер впливу основних витратоформуючих чинників на обсяг і динаміку витрат підприємства. До таких чинників віднесемо:

- масштаб діяльності;
- використання виробничої потужності підприємства;
- рівень технології і організації виробництва;
- вартість матеріально-технічних і трудових ресурсів;
- рівень вертикальної інтеграції;
- кваліфікація персоналу;
- рівень морального і фізичного зношення обладнання;
- наявність виробничої інфраструктури.

Очевидно, що ці чинники сильно впливають на величину витрат підприємства та подальший вибір методів управління ними.

У системі управління витратами підприємства зазвичай бажано виконувати діагностику таких основних функцій:

- 1) розроблення стратегії управління витратами, узгодженої зі загальною стратегією управління підприємством;
- 2) створення такої організаційної структури, яка б забезпечила розробку і реалізацію управлінських рішень щодо менеджменту витрат, яка інтегрована в організаційну структуру управління підприємством;
- 3) формування ефективної системи інформаційного забезпечення процесу управління витратами на основі визначення обсягу і змісту інформаційних потоків, складу зовнішніх та внутрішніх джерел інформації;

4) облік і аналізування витрат за їх обсягом, динамікою, структурою, видами, чинниками, видами діяльності, центрами відповідальності тощо;

5) планування і бюджетування витрат на основі формування стратегічних, поточних та оперативних планів (розробка бюджетів);

6) формування системи стимулювання працівників за економію витрат та підвищення ефективності діяльності;

7) проведення ефективного контролю і регулювання витрат за їх видами, центрами відповідальності, місцями виникнення тощо.

З огляду на сказане, управління витратами потрібно здійснювати на основі комплексного поєднання наступних методів управління:

1) процесами окремих видів діяльності шляхом вдосконалення їх організації та оптимізації послідовності їх здійснення;

2) видами та обсягами ресурсів під час здійснення усіх господарських процесів;

3) чинниками, що впливають на окремі процеси та обсяги споживання ресурсів.

Схему управління витратами можна подати за допомогою рисунка (рисунок 1.5).

Залежно від поставлених завдань управління і способу формування конкурентних переваг підприємства методи управління витратами можна поділити на дві групи: 1) методи управління витратами з метою диференціації споживчих якостей продукції; 2) методи управління, що спрямовані на мінімізацію витрат на виготовлення продукції.

До першої групи належать методи управління витратами, які спрямовані на підвищення якості продукції, покращання її характеристик в процесі експлуатації, на розвиток інтелектуального потенціалу персоналу підприємства тощо.

До другої групи методів управління витратами можна віднести методи: управління використанням потужності; управління асортиментом продукції; безперервного управління витрато-утворюючими чинниками і процесами

вдосконалення існуючих практичних прийомів виробництва (система кайдзен); процесно орієнтований (поопераційний) метод управління витратами (ABM); управління формуванням запасів (система «точно в термін»); аутсорсинг; реінжиніринг витрат; нормування витрат; бюджетування витрат; управління зовнішніми і внутрішніми логістичними витратами; управління досвідом; управління ризиком тощо.

Рисунок 1.5 – Схема управління витратами підприємства

Ефективність системи управління витратами підприємства дуже залежить від якості інформаційного забезпечення процесів розробки і прийняття управлінських рішень. Таку інформацію можна отримувати з певних джерел (рисунок 1.6):

- 1) облікової системи підприємства, до якої віднесемо виробничий (оперативно-технічний), фінансовий, управлінський, податковий і статистичний облік;
- 2) інших джерел внутрішньої інформації (позаоблікової), таких як: ліміти, норми і нормативи, бюджети тощо;
- 3) ринкового (підприємницького) середовища.

Рисунок 1.6 – Джерела інформаційного забезпечення управління витратами підприємства

Основною складовою системи інформаційного забезпечення управління витратами виступає управлінський облік, який розроблявся саме для виявлення, нагромадження, вимірювання, підготовки, аналізу, інтерпретації і передавання інформації, необхідної для планування, аналізування і контролювання діяльності підприємства та прийняття управлінських рішень. Так як більшість управлінських рішень базується на порівнянні доходів і відповідних спожитих витрат, та основним об'єктом управлінського обліку є витрати, які досліджуються за певною системою ознак: за їх включенням до собівартості продукції (прямі і непрямі): за їхньою поведінкою залежно від зміни певного

фактору (наприклад, обсягу виготовленої чи реалізованої продукції – постійні і змінні; за зміною суми витрат залежно від прийнятого управлінського рішення (релевантні та безповоротні) тощо.

Таким чином, формування системи управління витратами є одним з головних шляхів забезпечення фінансової стійкості та економічного розвитку підприємства, досягнення його стратегічних, тактичних і оперативних цілей. Глобалізація економіки та загострення конкуренції зумовлюють важливість формування ефективної системи інформаційного забезпечення управління витратами суб'єктів господарювання, задля максимізації створюваної на підприємстві цінності та формування конкурентних переваг підприємства на ринку.

2 Аналіз виробничо-господарської діяльності ТДВ «Хмельницькзалізобетон»

2.1 Дослідження будівельного сектору економіки України

За півтора роки активної фази війни росії проти України зруйновано сотні тисяч промислових і соціальних будівель разом з об'єктами енергетичної інфраструктури, а також знищено кілометри доріг. Відновлення України, найбільшої за площею країни Європи, за підрахунками ООН, на осінь 2023 року обійдеться у \$411 млрд, що є зрозуміло не остаточною сумою [2].

На додачу до фінансових інвестицій, відбудова потребуватиме колосальних людських і матеріальних ресурсів. А також вирішення великої кількості і складності проблем.

Ще у довоєнний час у будівельній галуззі спостерігався значний відтік досвідчених працівників до країни Європи, зокрема у Польщу та Німеччину. За кордоном досить часто будівельникам пропонували кращі умови роботи, ніж в Україні. Проблема стосується майже всіх будівельних професій: від робітничих спеціальностей до управлінських посад.

Натепер вже наявна істотна нестача кваліфікованих працівників у будівництві та суміжних галузях, в т.ч. будівельних матеріалів. З початком активної фази боїв на сході і півдні України кількість персоналу у компаніях, що функціонують у сфері нерухомості та будівництва, скоротилась як завдяки евакуації працівників за кордон, так у зв'язку із перебуванням у лавах Збройних сил чи територіальної оборони.

Разом з цим, за останній рік спостерігаємо масове вручення повісток у різних регіонах України, в тому числі працівникам виробничих та будівельних підприємств. Відповідно, на підприємствах є значний брак фахівців у зв'язку з мобілізацією. Швидко знайти заміну профільному спеціалісту, який, до прикладу, працював на посаді головного технолога або головного інженера на підприємстві з виробництва цегли, бетону чи скла дуже важко, особливо, якщо це стосується невеликих містечок, або прифронтових територій.

Для вирішення цього питання держава, з одного боку, передбачила можливість бронювання певних військовозобов'язаних працівників під час воєнного стану, але для критично важливих підприємств. З іншого боку – більшість підприємств не підпадають під ці критерії, і тому необхідно шукати правильний баланс, адже бізнес є основою економіки держави, яка утримує через податки весь державний апарат і Збройні сили, в тому числі.

Адже, проблеми з персоналом впливають як на обсяги виробництва, так і на швидкість реалізації будівельних проєктів в цілому. Із закінченням війни для того, щоб врегулювати проблему браку працівників потрібно буде впроваджувати відповідні реформи на загальнодержавному рівні, дієві економічні стимули, які дозволять, утримувати людей, в тому числі від переїзду і пошуку роботи за кордоном.

Також потрібно працювати над покращенням рівня професійної освіти, навіть її відродженням. Змін вимагають застарілі способи й умови підготовки фахівців та рівень загального сприйняття будівельних професій у суспільстві.

Поряд з цим, війна значно звузила український ринок будівельних матеріалів. Багато підприємств працюють не на повну потужність, оскільки на їх діяльність впливає наявний низький попит, складна ситуація з оборотними коштами, зростання вартості ресурсів тощо.

Акцентуючи увагу на пошкоджені та зруйновані внаслідок окупації чи боїв виробничі потужності багатьох підприємств, а також на вимушені логістичні переналаштування, як результат, одержуємо на ринку дефіцит окремих категорій будівельної продукції (арматури, скла, ізоляційних матеріалів тощо) та широке зростання цін. Іншим аспектом є відкладений попит на ремонтні і капітальні будівельні роботи до моменту закінчення війни і зростання визначеності із доходами та «прильотами».

Післявоєнна потреба у виробництві будівельних матеріалів у перспективі зростатиме, а з початком відбудови великих інфраструктурних об'єктів – заявить про себе повною мірою.

Насамперед, щодо пошкодженого чи зруйнованого житла, на кінець лютого 2023 року кількість відповідних заявок на відновлення становила більш ніж 335 тисяч; обсяг такого руйнування еквівалентний близько 23 мільйонам квадратних метрів житла [2].

Отже, уже сьогодні пріоритетною політикою держави має стати відновлення пошкоджених та розвиток нових виробництв. У комплексі це зменшить частку імпорту на ринку України та в будівельних проєктах відповідно, створить додаткові нові робочі місця, збільшить надходження до державного та місцевих бюджетів та дозволить залишити кошти у вітчизняній економіці.

Український сектор виробництва будівельних матеріалів для свого розвитку вимагає відповідних стимулів. Такими заходами, насамперед, могли б стати зниження ставок оподаткування, доступні банківські кредити з низькими відсотками чи під гарантію держави, в тому числі за рахунок державних банків та іноземних інвестиційних фондів, що в цілому сприяло б зниженню собівартості продукції та підвищенню конкурентоздатності підприємств.

Якщо розглядати останні законодавчі зміни, то підвищити рівень активності у будівельній галузі, підняття якої безпосередньо впливає на економічний розвиток всієї держави, має саме закон про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок збройної агресії росії. Документ набув чинності 22 травня 2023 року.

Величезні масштаби руйнувань – окремих об'єктів інфраструктури, так і цілих міст – потребують перегляду наявних підходів до їх відбудови. Процес відновлення та нового будівництва повинен вирішувати наявні проблеми, такі як низький рівень енергоефективності чи високу вартість будівельних робіт, та корелювати з сучасними загальносвітовими вимогами й стандартами.

Насамперед сам підхід до організації міського середовища повинен змінитись у сторону людиноцентричності. Наприклад, саме орієнтація на поліцентричність міста дозволяє вирішити проблему з напруженою ситуацією

на дорогах, оптимізувати наявні транспортні потоки та створити багатофункціональний простір без поділу на окремі спальні чи ділові райони.

Як показує світовий досвід, швидке будівництво соціального житла згодом може впливати на появу лише депресивних районів. Тому замість того, щоб будувати окремо лише житло, варто взяти до уваги проблеми доступності інфраструктури, зон відпочинку та спортивних майданчиків, транспортних розв'язок та інші чинники, які дозволяють створити сприятливе міське середовище.

У багатьох розвинутих і заможних країнах світу міський розвиток відбувається за таким майстер-планом, своєрідною стратегією, яка визначає загальну візію населеного пункту у середньому на перспективу – на 20 років і більше. Варто відмітити, що генеральні плани в основному розраховані на фахівців, які працюють у будівництві чи суміжних галузях. Даний документ встановлює конкретні параметри до окремих територіальних одиниць міста та регулює питання землекористування. Разом з тим, у майстер-плані конкретно визначають, що потрібно покращити чи замінити та які певні локальні особливості слід залишати, аби досягти балансу між пріоритетами містян та бізнесу (особливо щодо надходження інвестицій). Доцільність кожного проєкту визначається відповідно до цілей даного документа.

Для того, аби планування та відбудова українських міст була комплексною та людиноцентричною потрібно оновити та привести до порядку містобудівну документацію, а на додачу до генерального плану – подумати про розробку стратегії на перспективу.

Також в українському контексті важливо оцінювати перспективи повернення українських громадян в той чи інший населений пункт та можливості їх працевлаштування (як з-за кордону, так і з евакуації). До прикладу, відновлення і розбудова зруйнованих під час Другої світової війни Варшави чи Дрездену відбувалось у значній мірі за безпосередньої участі саме громад цих міст.

Попри всі труднощі війни, вже сьогодні потрібно вирішувати проблему нестачі досвідчених кадрів, недостатньої забезпеченості будівельними матеріалами та вибором сучасних підходів в умовах відбудови та відновлення. Саме такі питання із закінченням війни набуватимуть ще більшого значення та вагомості, що матиме прямий вплив на темпи й обсяги будівництва, а з ним і на розвиток економіки України загалом.

Розглянемо ситуацію, що склалась в останні роки у галузі будівельних матеріалів і особливо на підприємствах з виробництва бетону, гіпсу та цементу. Для цього скористаємось інформацією Держаної служби статистики України [8].

Для дослідження візьмемо 2022-2023 роки, і охарактеризуємо зміни у місячному розрізі. У таблицях 2.1 та 2.2 подані дані про індекси промислової продукції за видами діяльності та основними промисловими групами у 2022 році (відсотків до попереднього місяця).

Таблиця 2.1 – Індекси промислової продукції за видами діяльності та основними промисловими групами у першій половині 2022 року (відсотків до попереднього місяця)

	Код за КВЕД- 2010	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень
Промисловість	В+С+D	87,4	88,1	57,0	111,5	107,7	100,8
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	В	96,6	88,9	77,2	99,7	102,4	95,3
Переробна промисловість	С	80,6	89,2	41,8	134,1	116,6	105,2
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	23	60,2	98,0	21,0	207,6	150,7	118,6
Виготовлення виробів із бетону, гіпсу та цементу	23.6	59,2	101,5	19,0	246,6	139,2	102,0
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	100,2	83,0	77,7	87,7	91,5	95,5

Таблиця 2.2 – Індеси промислової продукції за видами діяльності та основними промисловими групами у другій половині 2022 року (відсотків до попереднього місяця)

	Код за КВЕД-2010	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
Промисловість	B+C+D	100,6	101,4	102,5	104,9	99,9	96,3
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	B	100,4	100,6	94,4	102,5	98,6	97,5
Переробна промисловість	C	98,9	102,5	107,1	105,7	100,6	93,9
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	23	93,1	114,3	92,2	100,2	88,7	75,6
Виготовлення виробів із бетону, гіпсу та цементу	23.6	95,1	115,1	94,9	94,8	94,6	88,1
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	108,2	98,7	100,8	106,5	99,4	104,4

Найбільше падіння обсягів промислової продукції загалом спостерігаємо у березні 2022 року, що і не дивно – розпочалась повномасштабна війна з росією. Падіння по промисловості склало 43% порівняно з лютим, а от для сектору підприємств з виробництва бетону, цементу та гіпсу – падіння аж 81% (рисунок 2.1).

Певний пік відновлення був у квітні 2022 року, але це показує високі можливості адаптації наших підприємств до викликів війни – передислокація, робота для відновлення зруйнованих будівель тощо.

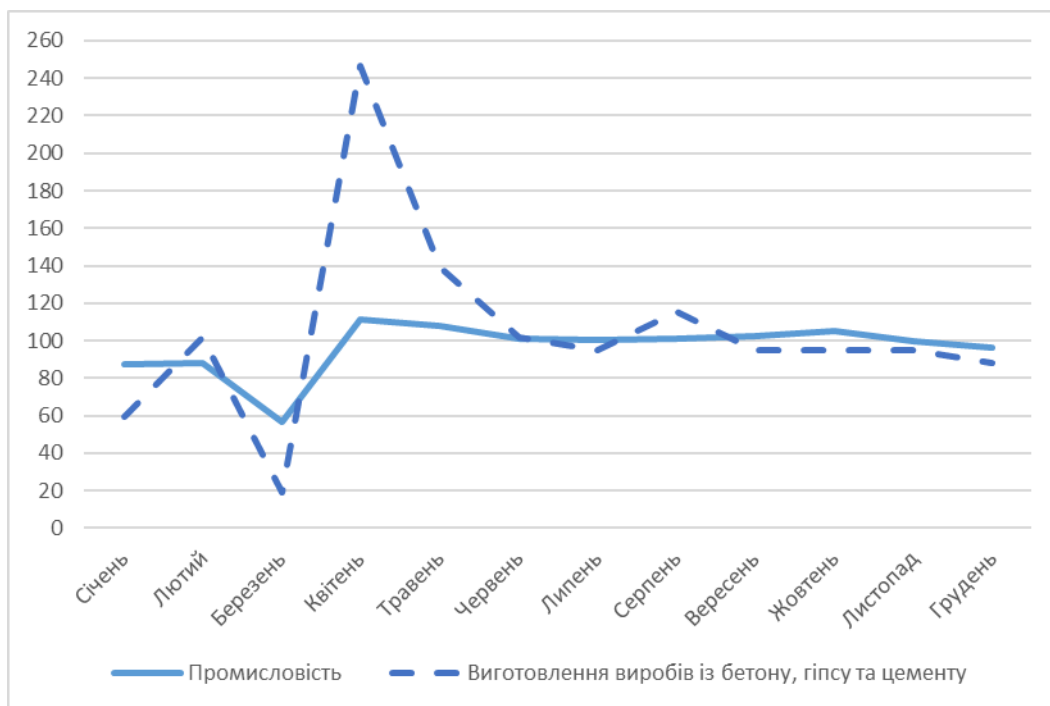

Рисунок 2.1 – Індеси промислової продукції у 2022 році (відсотків до попереднього місяця)

Аналогічно у таблиці 2.3, рисунок 2.2 можна побачити індеси промислової продукції у 1 половині 2023 року.

Таблиця 2.3 – Індеси промислової продукції за видами діяльності та основними промисловими групами у першій половині 2023 року (відсотків до попереднього місяця)

	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень
Промисловість	102,3	100,9	139,5	77,6	105,9	95,5
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	86,8	107,0	116,6	92,4	108,7	98,2
Переробна промисловість	77,8	115,8	141,6	115,1	128,6	102,7
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	70,0	120,9	133,2	98,7	144,9	103,1
Виготовлення виробів із бетону, гіпсу та цементу	104,5	106,2	97,9	88,0	102,7	94,2
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	102,3	100,9	139,5	77,6	105,9	95,5

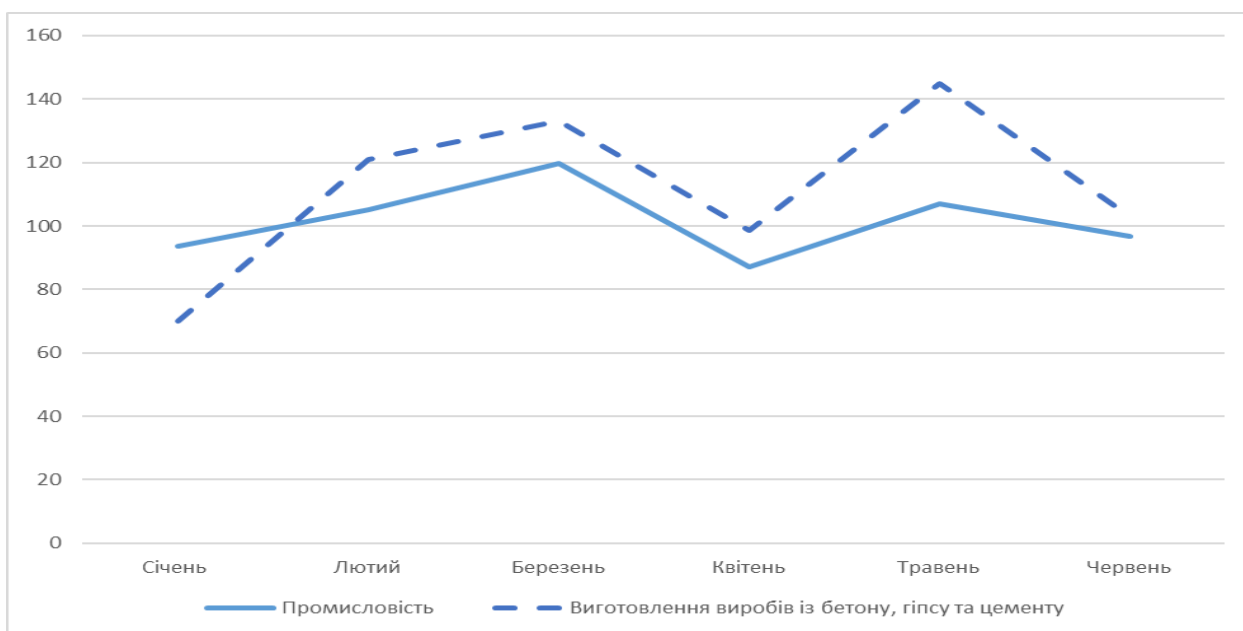

Рисунок 2.2 – Індекси промислової продукції у першій половині 2023 року (відсотків до попереднього місяця)

Ситуація певним чином вирівнюється, але є дуже нестабільною. Якщо ж порівняти динаміку з аналогічним періодом минулого року, то побачимо більш реальний стан у даному секторі економіки України (таблиці 2.4-2.6).

Таблиця 2.4 – Індекси промислової продукції за видами діяльності та основними промисловими групами у першій половині 2022 року (відсотків до відповідного місяця 2021 року)

	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень
Промисловість	103,3	90,7	46,5	53,5	59,3	59,6
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	100,5	97,0	67,2	67,9	66,6	65,1
Переробна промисловість	106,0	89,3	32,8	44,4	54,3	56,2
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	108,6	94,9	13,4	21,3	31,2	32,7
Виготовлення виробів із бетону, гіпсу та цементу	136,0	107,6	13,1	22,9	33,7	30,2
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	99,2	86,3	65,8	66,9	66,7	64,4

Таблиця 2.5 – Індеси промислової продукції за видами діяльності та основними промисловими групами у другій половині 2022 року (відсотків до відповідного місяця 2021 року)

	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
Промисловість	58,0	60,8	60,6	59,0	58,9	56,1
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	62,1	65,2	64,2	63,8	63,8	60,6
Переробна промисловість	55,3	58,0	57,5	56,2	56,4	53,6
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	28,2	31,3	31,7	33,0	32,8	30,3
Виготовлення виробів із бетону, гіпсу та цементу	22,9	27,4	29,2	27,6	30,8	32,7
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	61,7	63,8	69,2	63,3	62,0	58,8

Найбільше падіння обсягів промислової продукції загалом також спостерігаємо у березні 2022 року. Падіння по промисловості склало аж 53,5 порівняно з березнем 2021 року, а для підприємств з виробництва бетону, цементу та гіпсу бачимо падіння майже 87 % (рисунок 2.3).

Жодний наступний місяць 2022 року не показав зростання обсягів промислової продукції порівняно з аналогічним періодом 2021 року (довоєнного). В основному зниження показників маємо у межах 40-70 відсотків.

Аналогічно у таблиці 2.6 та на рисунку 2.4 спостерігаємо індеси промислової продукції у 1 половині 2023 року.

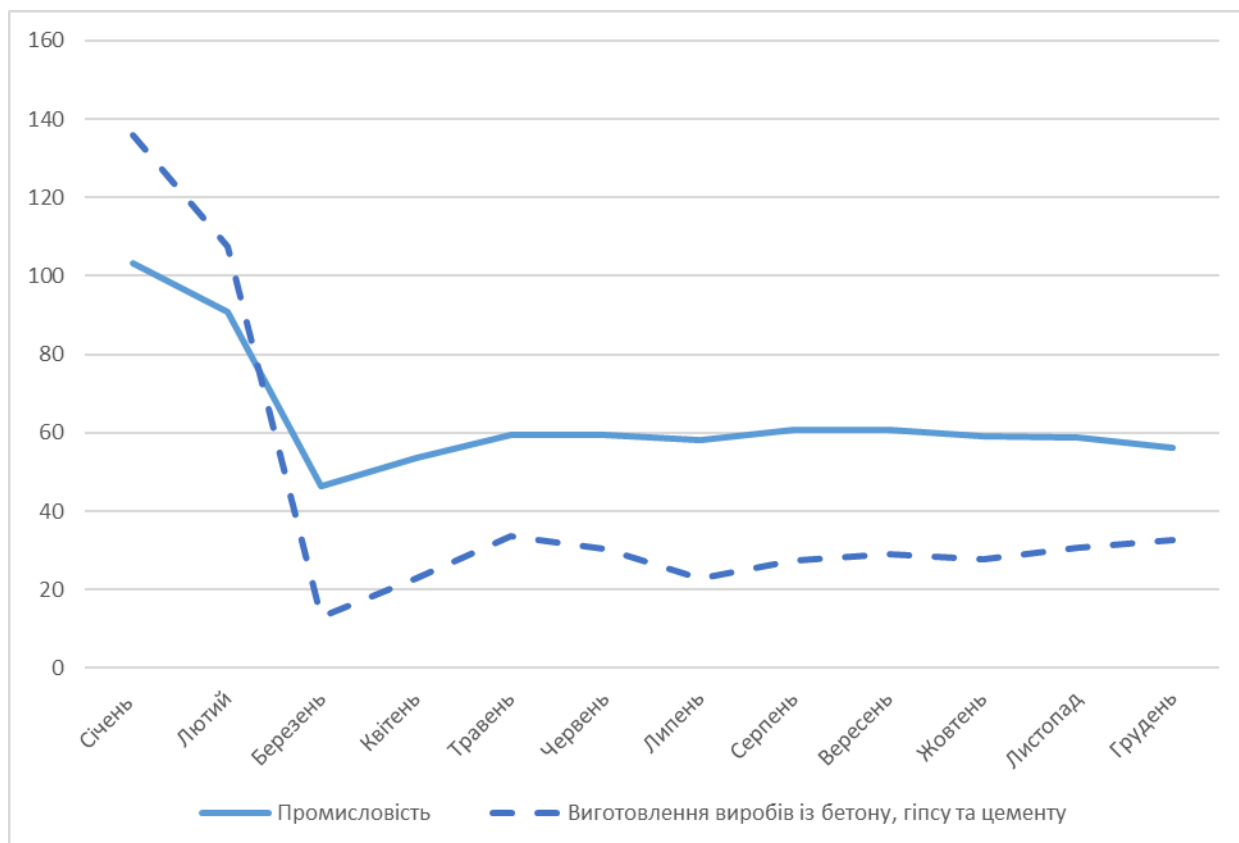

Рисунок 2.3 – Індеси промислової продукції у 2022 році (відсотків до відповідного місяця 2021 року)

Таблиця 2.6 – Індеси промислової продукції за видами діяльності та основними промисловими групами у першій половині 2023 року (відсотків до відповідного місяця 2022 року)

	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень
Промисловість	60,0	71,8	151,2	118,2	117,9	113,7
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	64,2	72,9	131,7	102,5	105,9	106,5
Переробна промисловість	57,7	69,5	194,9	134,6	126,3	118,2
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	39,1	46,4	314,8	174,5	149,0	129,6
Виготовлення виробів із бетону, гіпсу та цементу	38,6	46,4	331,1	132,5	138,0	140,5
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	61,3	78,4	99,1	99,4	111,7	110,2

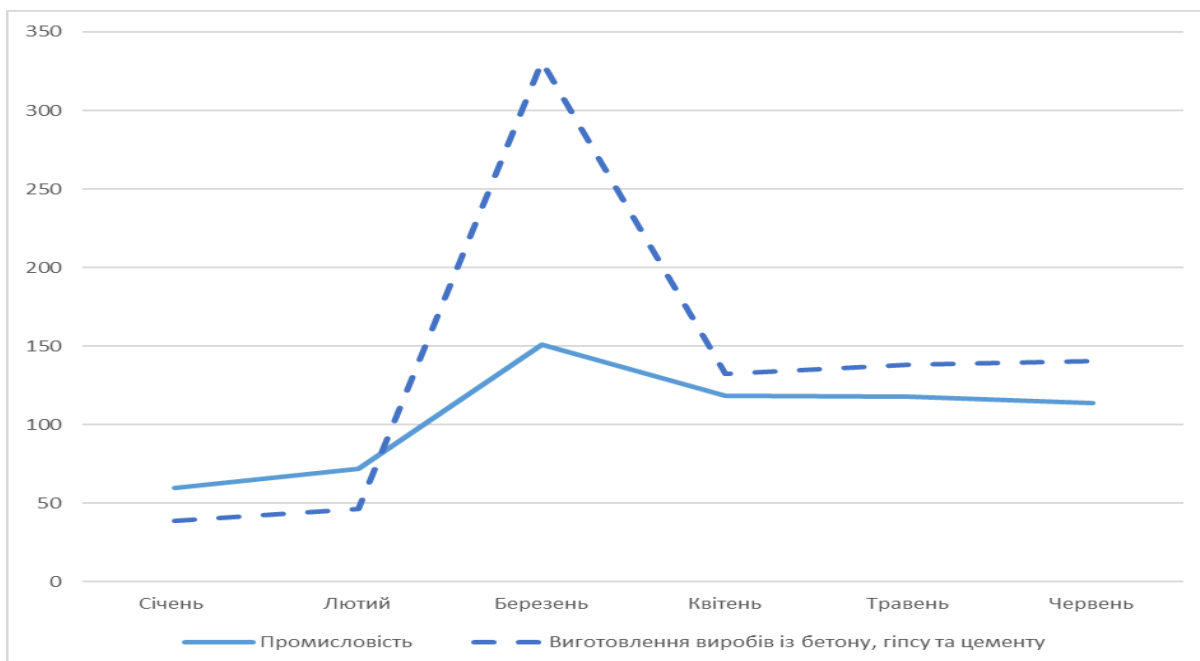

Рисунок 2.4 – Індекси промислової продукції у першій половині 2023 року (відсотків до відповідного місяця 2021 року)

Пік зростання показників спостерігаємо у березні 2023 року, але це оманливе зростання (порівняно з відповідним падінням у 2022 році). Разом з тим можна з певним оптимізмом стверджувати про стабілізацію ситуації у 2 кварталі 2023 року. Більш детально проаналізуємо діяльність сектору підприємств з виробництва бетону, цементу та гіпсу на прикладі ТДВ «Хмельницькзалізобетон».

2.2 Загальна характеристика підприємства та аналіз його основних техніко-економічних показників

Хмельницький завод залізобетонних і будівельних деталей було засновано відповідно до наказу № 14 по Хмельницькому будівельному тресту від 30 січня 1956 року. (м. Хмельницький, вул. Заводська, площа 4,79 га).

У 1959 році до нього приєднується нова територія площею 9,85 га по вул. Індустріальній (нині В. Чорновола), на якій і розмістилися основні потужності.

Відповідно до рішення Української державної корпорації від 31.03.1994 р. за № 128 тоді державне підприємство «Хмельницький завод залізобетонних і будівельних конструкцій» перетворено у відкрите акціонерне товариство «Хмельницькзалізобетон» (скорочено ВАТ «Хмельницькзалізобетон») згідно Указу Президента України «Про корпоратизацію підприємств» від 15.06.1993 року. В 2011 році згідно протоколу №14 від 2 червня 2011 року у зв'язку з реорганізацією ВАТ «Хмельницькзалізобетон» припинило свою діяльність. Всі його майнові права та обов'язки передано до правонаступника – товариства з додатковою відповідальністю «Хмельницькзалізобетон» (далі ТДВ «Хмельницькзалізобетон»).

Основними напрямками діяльності є виробництво залізобетонних виробів, бетонних конструкцій, розчинів вапнякового та цементного, столярних виробів. Продукція підприємства застосовується для будівництва промислових підприємств, житлових будинків, індивідуальних будинків, шкіл, дитсадків. Основна продукція – плити, фундаменти, огорожі, перемички, виготовлення балконів, бруківки, тротуарної плитки, яка реалізується в Хмельницькій, Тернопільській, Рівненській, Волинській, Одеській та Київській областях.

Маркетингово-збутовою діяльністю винесено до дочірнього підприємства «Маркет-Збут».

Місцезнаходження підприємства є дуже географічно та економічно вигідним, так як воно знаходиться на пересіченні торгових шляхів, які історично виникли в місті Хмельницькому. До підприємства також підведені асфальтні дороги та залізнична гілка. ТДВ «Хмельницькзалізобетон» розташоване неподалік від залізничної колії.

Частка ТДВ «Хмельницькзалізобетон» в структурі аналогічних підприємств даного сектору економіки в Україні складає біля 3%. Територіальні межі ринку реалізації залізобетонних виробів та бетонних конструкцій для підприємства – це Хмельницька, Тернопільська, Волинська, Рівненська, Одеська та Київська області.

ТДВ «Хмельницькзалізобетон» – це високотехнологічне підприємство, яке оснащене найсучаснішим устаткуванням і зарекомендувало себе на ринку як надійне та стабільне у партнерстві.

З самого початку свого існування тор-менеджмент і весь колектив ТДВ «Хмельницькзалізобетон» керувалися ідеями якості. Спочатку, – це було піклування про високу якість продукції. Так на підприємстві велика увага приділялась і приділяється функціонуванню відділу технічного контролю, лабораторії, розширенню та вдосконаленню їх діяльності, в напрямку проведення контролю та випробувань матеріалів, напівфабрикатів, готової продукції.

З 1997 року і по сьогодні якість продукції підприємства підтверджується сертифікатами відповідності на продукцію.

ТДВ «Хмельницькзалізобетон» не тільки може випускати продукцію відмінної якості, яка відповідає міжнародним стандартам, задовільняти індивідуальні вимоги замовника, а й надавати випробувальною лабораторією цілий ряд послуг іншим підприємствам.

У місті Хмельницькому, крім ТДВ «Хмельницькзалізобетон», функціонують ще ряд підприємств, що займаються виробництвом бетонних конструкцій, залізобетонних виробів, вапняного та цементного розчинів, столярних виробів, але всі вони менші за масштабами. Тому, приймаючи до уваги кількість конкурентів на даному ринку, ТДВ «Хмельницькзалізобетон» проводить активну роботу з пошуку та налагодженню тісних зв'язків з основними споживачами продукції – окремими будівельними організаціями та індивідуальними замовниками.

ТДВ «Хмельницькзалізобетон» постійно оновлюється, забезпечує виробничі процеси новим обладнанням та впроваджує нові технологічні лінії. Підприємство тримає курс на запровадження нових, прогресивних технологій, удосконалення управлінських та виробничих процесів з метою досягнення максимальної якості продукції та задоволення потреб споживача.

Проаналізуємо основні техніко-економічні показники ТДВ «Хмельницькзалізобетон» і здійснимо узагальнений аналіз діяльності підприємства за допомогою таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Основні техніко-економічні показники ТДВ «Хмельницькзалізобетон» за 2020-2022 роки

№ п/п	Показники	Одиниця виміру	Рік			Темпи зростання, %	
			2020	2021	2022	2021 / 2020 pp.	2022 / 2022 pp.
1	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	тис. грн	581386	811393	576737	139,56	71,08
2	Середньооблікова чисельність	осіб	472	509	438	107,84	86,05
3	Чистий дохід на 1 особу	тис. грн / особу	1231,75	1594,09	1316,75	129,42	82,60
4	Фонд заробітної плати	тис. грн	98553,1	119839	90784	121,60	75,75
5	Середньорічна заробітна плата	грн / особу	208,799	235,440	207,269	112,76	88,03
6	Повна собівартість реалізованої продукції	тис. грн	507985	707715	529345	139,32	74,80
7	Витрати на 1 грн. реалізованої продукції	тис. грн	0,874	0,872	0,918	99,83	105,23
8	Прибуток (фінансовий результат) від реалізації продукції	тис. грн	73401	103678	47392	141,25	45,71
9	Чистий фінансовий результат (прибуток/збиток)	тис. грн	54486	77734	27429	142,67	35,29
10	Рентабельність (збитковість) доходу	%	12,63	12,78	8,22	x	x
	Рентабельність (збитковість) витрат	%	14,45	14,65	8,95	x	x
11	Середньорічна вартість основних фондів	тис. грн	201771	234565,5	284619	116,25	121,34
12	Фондовіддача	грн	2,88	3,46	2,03	120,05	58,58

Розрахувавши основні техніко-економічні показники ТДВ «Хмельницькзалізобетон» за 2020-2022 роки, ми можемо зробити висновки про роботу підприємства за аналізований період. Так, ми бачимо позитивні зміни у більшості показниках у 2021 році порівняно з 2020 роком, проте уже в 2021

році ці зміни стають дещо іншими, і темпи зростання основних показників значно знижуються.

Так, у 2021 році чистий дохід від реалізації продукції зріс з 581384 тис. грн до 811393 тис. грн, а у 2022 році склав всього 576737 тис. грн. Тобто зростання чистого доходу від реалізації продукції у 2021 році проти 2020 року на 39,56 % у діючих цінах, змінює у 2022 році свою спрямованість і складає всього 71,08 % рівня 2022 року (рисунок 2.5).

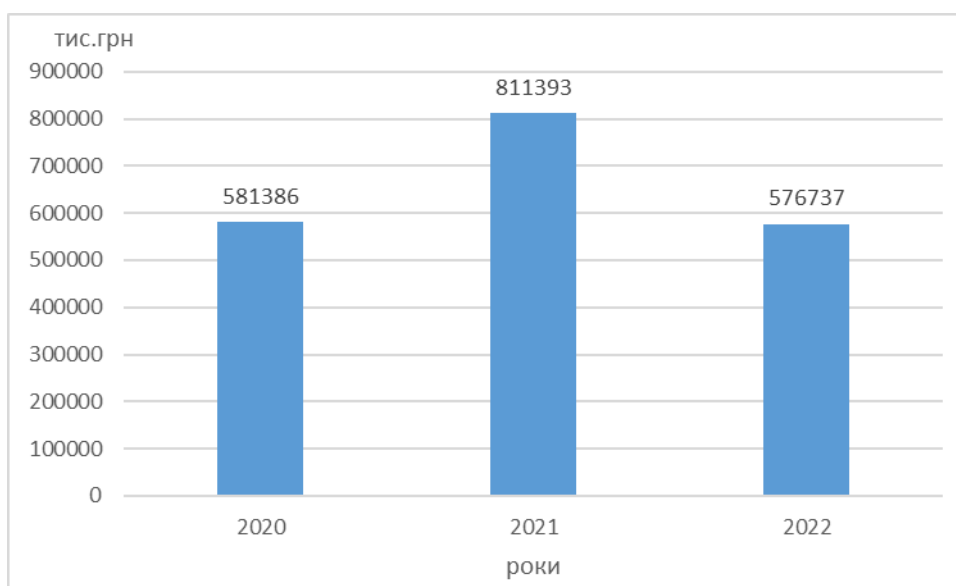

Рисунок 2.5 – Діаграма зміни чистого доходу від реалізації продукції ТДВ «Хмельницькзалізобетон»

Середньооблікова чисельність працівників з 2020 по 2021 роки зростала. З таблиці бачимо, що в 2021 році середньооблікова чисельність працівників зросла на 7,84 %. У 2022 році темп зменшення середньооблікової чисельності працівників становив 86,05 % рівня 2021 року.

Що стосується величини чистого доходу на одного працівника, спостерігається її зростання в 2021 році проти 2020 року, проте уже в 2022 році значення показника складає 86,05 % проти рівня відповідного показника попереднього періоду.

Негативним явищем у роботі підприємства є зростання повної собівартості реалізованої продукції у 2021 році (пов'язано зі збільшенням

обсягів виробництва, тощо зростають змінні витрати на сировину і матеріали, а також є підвищенням рівня витрат на їх придбання), хоча у 2022 році її рівень знижується на 25,2 %, що можна пояснити зниженням рівня реалізації в останньому звітному періоді. Попри це зростає рівень витрат на 1 грн реалізованої продукції. Якщо у 2020 році цей показник був рівним 0,874 грн/грн, то уже в 2022 році він досяг рівня в 0,918 грн/грн.

Зміну динаміки чистого доходу від реалізації продукції та її повної собівартості можна зобразити за допомогою рисунку 2.6.

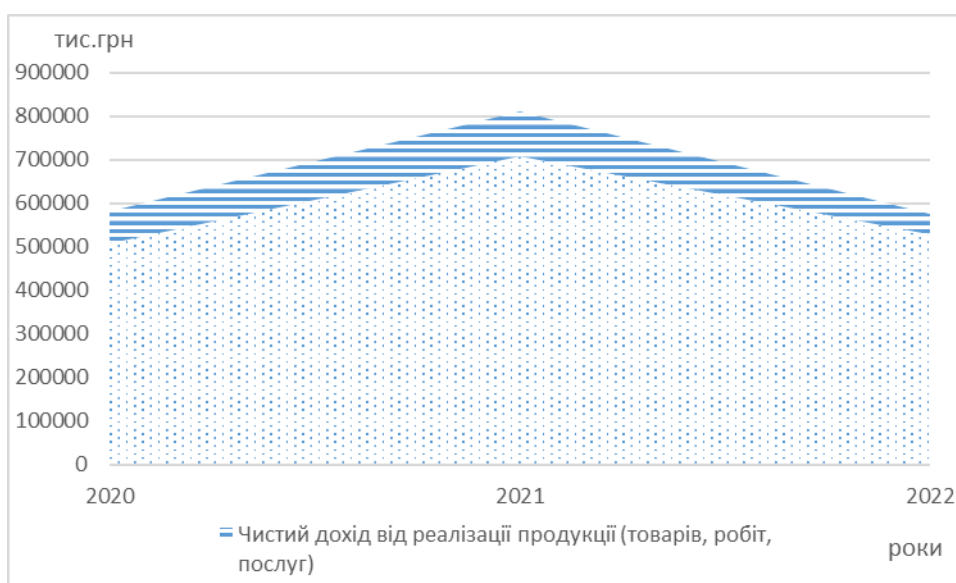

Рисунок 2.6 – Діаграма динаміки доходу та повної собівартості реалізованої продукції

З рисунка бачимо, що у 2022 році дохід від реалізації продукції зростає повільніше, ніж повна собівартість реалізованої продукції, що є негативним моментом у роботі підприємства. Зростання витратомісткості призвело до зниження рівня прибутку з однієї гривні реалізованої продукції з 0,166 грн до 0,082 грн.

Щодо середньорічної вартості основних фондів, то вона поступово зростає. Якщо в 2020 році вона дорівнювала 201771 тис. грн, то в 2021 році вона складала 234565, тис. грн. В 2022 році середньорічна вартість основних фондів зросла на 21,34 % (до 284619 тис. грн), що при зниженні рівня доходу

спричинило постійне зниження фондівдачі (з 2,88 грн у 2020 році до 2,03 грн у 2022 році). З цього можна зробити висновок про часткову неефективність використання основних фондів підприємством.

Щодо таких важливих показників у роботі кожного підприємства як чистий прибуток і рентабельність, то тенденції у їх зміні такі ж як ми спостерігаємо і в решти показників – зростання у 2021 році і зниження у 2022 році.

Так ТДВ «Хмельницькзалізобетон» мав позитивну динаміку чистого фінансового результату (прибутку) у 2021 році порівняно з 2020 роком (він збільшився на 42,67 % і складав 77724 тис. грн). У 2022 році відбулося скорочення обсягів реалізації, що при значному рівні витрат спричинило зниження чистого фінансового результату (прибутку) до 27429 тис. грн, а це 35,29 % від рівня 2021 року.

Проаналізуємо зміну рентабельності доходу та витрат підприємства за допомогою рисунка 2.7.

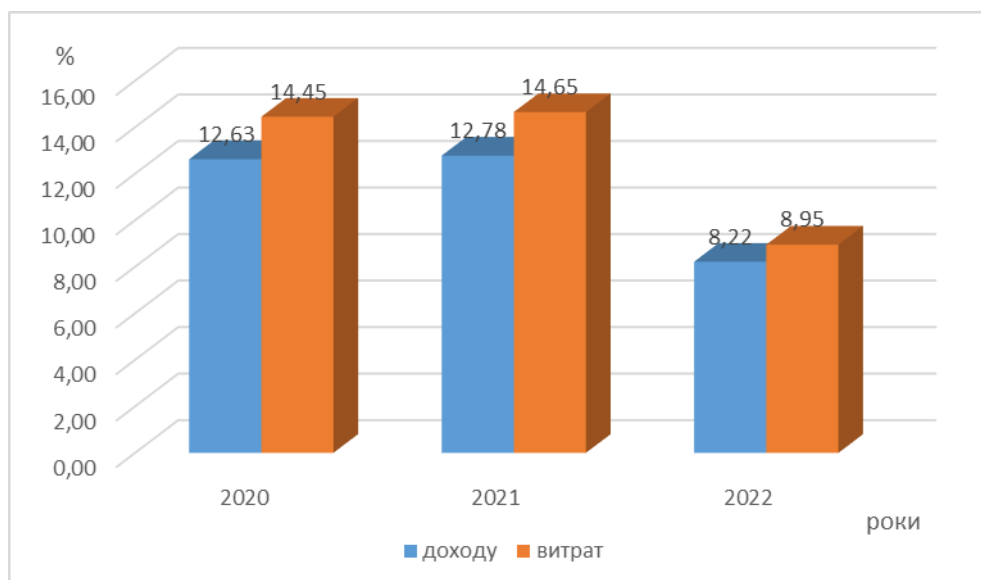

Рисунок 2.7 – Рентабельність доходу та витрат ТДВ «Хмельницькзалізобетон»

З рисунка добре видно постійне зниження обох показників у 2022 році. Так рентабельність доходу у 2022 році становить 8,22 %, а рентабельність витрат – 8,95 %. У 2021 році значення цих показників було рівним 12,78 % та

14,65 % відповідно. Оскільки рівень рентабельності все ж залишається на порівняно високому рівні (як для даного сектору економіки), ми можемо говорити, що підприємство справляється з викликами і загрозами воєнного 2022 року, викликаними зовнішніми викликами для держави, економіки країни загалом і будівельної галузі зокрема.

2.3 Аналіз наявності та використання ресурсів підприємства

Одним із найбільш важливих факторів зростання ефективності виробництва виступає забезпеченість підприємств засобами виробництва в необхідній кількості та асортименті, їх структурі та найбільш повне їх використання. Вираження економічних відносин в системі виробництва оцінюється через засоби праці (основні засоби). Зростання ефективності та результативності використання основних засобів (фондів) та їх віддача дозволяє збільшити обсяг виробленої продукції без додаткових капітальних інвестицій. Відомо, що підвищення ефективності виробництва за умов інтенсивних технологічних змін все більше залежать від того як забезпечено підприємство основними засобами, їх відтворенням та ефективності використання цих ресурсів.

Дослідження структури основних фондів передбачає вивчення частки певних груп засобів на початок і кінець року, їх порівняння і виявлення позитивних або негативних змін в структурі основних фондів (таблиця 2.8).

З таблиці 2.8 бачимо, що основні фонди аналізованого підприємства у 2022 році порівняно з 2021 роком зросли до 312074 тис. грн, або на 54910 тис. грн. Також спостерігається зростання вартості основних фондів в усіх групах. Найбільшу частку в структурі основних фондів займають будівлі, споруди та передавальні пристрої, також спостерігається тенденція до їх збільшення. У 2021 році вони склали 39,96 % в загальній структурі, у 2022 – 42,5 %. Причому в цій частці зменшується вартість машин та обладнання на 2,44 %,

хоча у вартісному виразі спостерігається збільшення на 21736 тис. грн. Тобто зменшується активна частина основних фондів підприємства.

Таблиця 2.8 – Структура основних виробничих фондів основного виду діяльності

Показник	Наявність на кінець року, тис. грн			Структура основних фондів, %		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Основні фонди, всього	211967	257164	312074	100	100	100
1. Будівлі, споруди та передавальні пристрої	83576	102771	132621	39,43	39,96	42,50
2. Автомобільний транспорт, меблі, прилади та інструменти	15705	24798	25853	7,41	9,64	8,28
3. Інші основні фонди	3742	4915	7184	1,77	1,91	2,30
4. Машини та обладнання	108944	124680	146416	51,40	48,48	46,92

Структуру основних фондів зобразимо на рисунку 2.8.

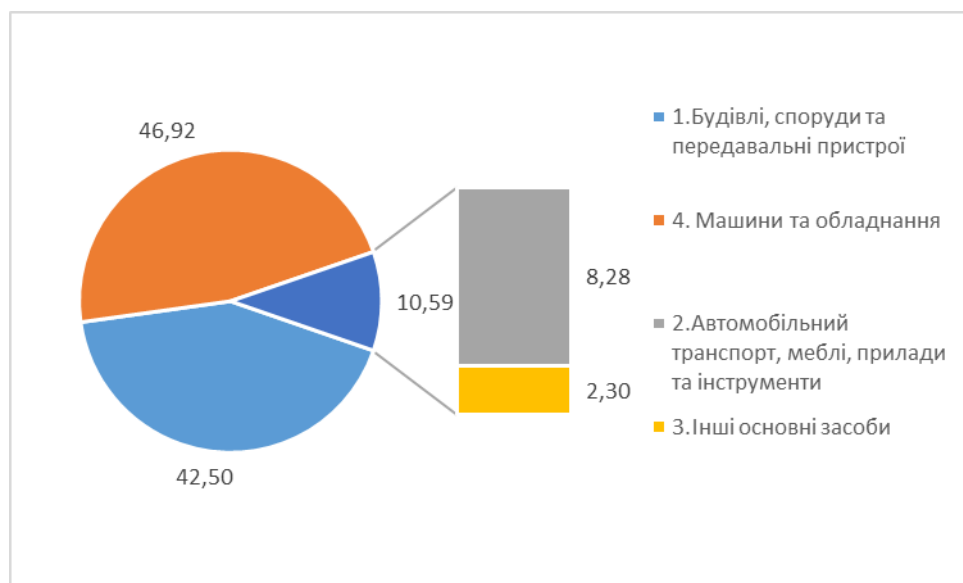

Рисунок 2.8 – Структура основних виробничих фондів у 2022 році

Аналіз руху та наявності основних фондів підприємства проведемо використовуючи дані таблиці 2.9.

З даної таблиці бачимо, що вартість основних фондів зростає. Якщо на початок 2020 року вона становила 191575 тис. грн, то на кінець 2022 році – вже 312074 тис. грн.

Таблиця 2.9 – Наявність та рух основних фондів (тис. грн)

Показник	Наявність на початок року	Надійшло	Вибуло	Наявність на кінець року	Наявність за відрахуванням зносу (залишкова вартість)	
		всього	всього		на початок року	на кінець року
2020 рік						
Всього	191575	22267	1875	211967	127106	134640
2021 рік						
Всього	211967	45985	788	257164	134640	163368
2022 рік						
Всього	257164	55410	500	312074	163368	199760

На наступному етапі виконаємо аналіз показників ефективності використання основних фондів (фондовіддачі, фондомісткості, фондоозброєності). Аналіз цих показників показаний у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10 – Показники використання основних виробничих фондів

Показники	Рік			Відхилення	
	2020	2021	2022	2021 до 2020 р.	2022 до 2021 р.
1. Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	581386	811393	576737	230007	-234656
2. Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн	201771,0	234565,5	284619,0	32794,5	50053,5
3. Чисельність працівників, осіб	472	509	438	37	-71
4. Чистий фінансовий результат (прибуток /збиток), тис грн	54486	77734	27429	23248	-50305
5. Фондовіддача, грн	2,88	3,46	2,03	0,58	-1,43
6. Фондомісткість, грн	0,35	0,29	0,49	-0,06	0,20
7. Фондоозброєність, тис. грн на особу	427,48	460,84	649,82	33,36	188,98
8. Рентабельність основних фондів, %	27,00	33,14	9,64	6,14	-23,50

Отже, з даної таблиці ми бачимо, що фондовіддача і фондомісткість мали негативні тенденції розвитку за період, який досліджується (у 2022 році). Фондовіддача показує скільки товарів і послуг віддає кожна гривня вкладена в виробництво. В період з 2020 по 2022 роки значення цього показника зменшилося і складало 2,88 грн, 3,46 грн та 2,03 грн відповідно. Фондомісткість, як обернений показник до фондовіддачі, показує скільки

витрачається основних фондів на одиницю продукції. Значення цього показника впродовж 2020-2022 років складало 0,35; 0,29; 0,49 грн відповідно.

Фондоозброєність показує скільки основних фондів припадає в розрахунку на одного працівника. Впродовж 2020-2022 років ми спостерігаємо тенденцію до збільшення даного показника з 427,45 тис. грн/особу у 2020 році до 649,82 тис. грн/особу у 2022 році. Такі зміни відбулися в результаті поступового збільшення середньорічної вартості основних фондів більш швидшими темпами, ніж чисельності працівників (а у 2022 році чисельність навіть зменшилась).

Рентабельність виробництва (основних фондів) у 2021 році була найвищою і дорівнювала 33,14 %; проте в наступний період вона значно скоротилась і досягла рівня 9,64 % у 2022 році. Отже, ми можемо сказати, що виробництво не є дуже високорентабельним.

Далі, використовуючи індексний метод проведемо аналіз впливу фондівіддачі та середньорічної вартості основних фондів на дохід від реалізації продукції (таблиця 2.11).

Таблиця 2.11 – Аналіз впливу фондівіддачі, середньорічної вартості основних фондів на дохід

Показники	2021 рік	2022 рік	Відхилення, 2022-2021	Вплив фактору
Чистий дохід від реалізації продукції	811393	576737	-234656	-234656
Середньорічна вартість основних фондів	234565	284619	50054	+173142
Фондовіддача	3,46	2,03	-1,43	-407798

Отже, спостерігаємо позитивний вплив зростання середньорічної вартості основних виробничих фондів на збільшення доходу від реалізації продукції (можливе зростання доходу +173142 тис. грн). Проте зниження фондівіддачі у 2022 році спричинило зниження чистого доходу від реалізації продукції на 407798 тис. грн. Це в загальному підсумку дало зниження чистого доходу на суму 234656 тис. грн.

Проаналізуємо матеріаломісткість продукції через їх частку у структурі операційних витрат за даними таблиці 2.12.

Таблиця 2.12 – Динаміка питомої ваги матеріальних витрат в операційних витратах

Показник	Рік			Темпи зростання, %		Відхилення (+,-)	
	2020	2021	2022	2021 /	2022 /	2021 –	2022 –
				2020	2021		
1 Матеріальні затрати, тис. грн	365672	538023	433574	147,13	80,59	172351	-104449
2. Разом операційні витрати, тис. грн	506083	708968	566515	140,09	79,91	202885	-142453
3 Питома вага матеріальних затрат в операційних витратах, %	72,26	75,89	76,53	105,03	100,85	3,63	0,65

З даних таблиці 2.12 видно, що матеріальні затрати на виготовлення продукції протягом 2020-2022 років зростають. В 2021 році вони зросли на 47,13 %. Але уже в 2022 році спостерігається зниження цих витрат на 19,41 % до рівня 433574 тис. грн. Проте повільнішими темпами зростають операційні витрати: в 2020 році темп зростання дорівнював 140,09 %, і знижуються в 2022 році – 79,91 % (тем зміни показника порівняно до 2021 року).

Питому вагу матеріальних витрат в операційних витратах покажемо на рисунку 2.9.

Питома вага матеріальних витрат в структурі виробничої собівартості в 2021 році зростає з 72,26 % до 75,89 %, що є негативним моментом, адже ми спостерігаємо погіршення використання матеріальних ресурсів чи зростання матеріаломісткості. В 2022 році матеріальні витрати в структурі операційних витрат продовжують зростати до 76,53 %, що вже свідчить про подальші негативні зміни в управлінні операційними витратами.

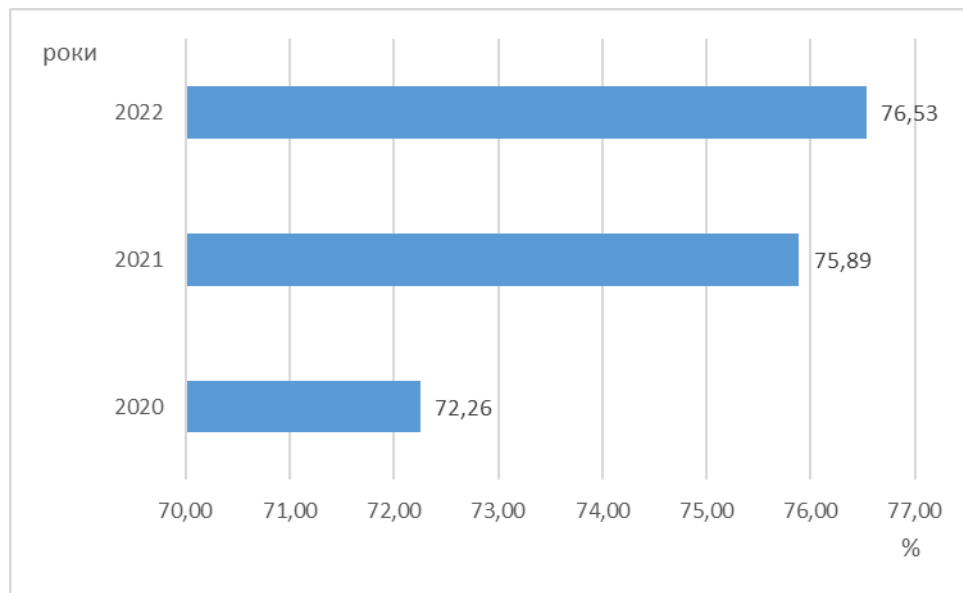

Рисунок 2.9 – Питома вага матеріальних затрат в операційних витратах, %

Далі проведемо аналіз матеріаловіддачі і матеріаломісткості, який відображено в таблиці 2.13.

Таблиця 2.13 – Динаміка матеріаловіддачі та матеріаломісткості за три роки

Показник	Рік			Темпи зростання, %	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021
1. Чистий дохід від реалізації продукції, робіт та послуг, тис. грн	581386	811393	576737	139,56	71,08
2. Матеріальні затрати, тис.грн	365672	538023	433574	147,13	80,59
3. Матеріаловіддача, грн	1,590	1,508	1,330	94,85	88,20
4. Матеріаломісткість, грн	0,629	0,663	0,752	105,42	113,37

З даної таблиці видно, що в 2021 році матеріаловіддача дещо зменшується – на 5,15 %. Проте все ж залишається на досить високому рівні. У 2022 році ситуація значно погіршується і рівень матеріаловіддачі зменшується до 1,33 грн/грн (рисунок 2.10). Матеріаломісткість мала тенденцію до зростання: в 2020 році становила 0,629 грн, а в 2021 році – 0,663 грн. У 2022 році цей показник зріс до рівня 0,752 грн/грн. Даний показник знаходиться на

досить високому рівні, тому потрібно звернути увагу на споживання у виробництві матеріальних ресурсів та підвищити його ефективність.

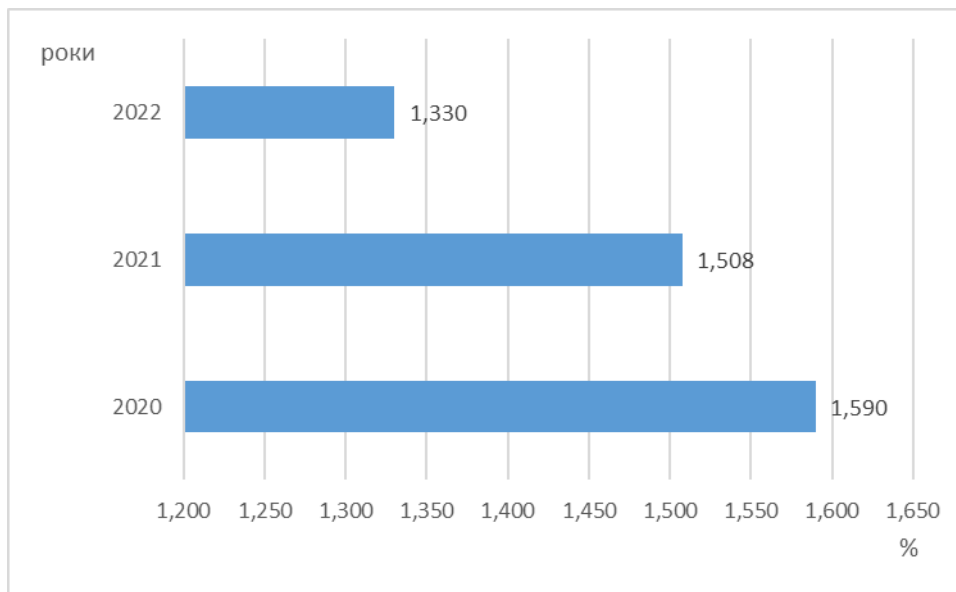

Рисунок 2.10 – Діаграма матеріаловіддачі ТДВ «Хмельницькзалізобетон» за 2007-2009 роки

За допомогою методу абсолютних різниць проведемо факторний аналіз матеріаломісткості продукції. Результати представимо у таблиці 2.14.

Таблиця 2.14 – Аналіз впливу доходу від реалізації продукції та матеріаломісткості на величину матеріальних витрат т

Показники	2021 рік	2022 рік	Відхилення	Вплив фактору
Матеріальні затрати, тис. грн	538023	433574	-104449	-104449
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	811393	576737	-234656	-155597
Матеріаломісткість продукції, грн/грн	0,663	0,752	0,089	51148

За результатами розрахунків робимо висновок, що на зростання матеріаломісткості негативний вплив чинить зниження чистого доходу від реалізації продукції, а позитивний – зростання матеріаломісткості. У 2022 році на підприємстві у нас спостерігається значне зростання матеріаломісткості, що є негативним моментом діяльності підприємства, тому необхідно звернути увагу на зменшення матеріальних затрат.

Важливою складовою аналізу кадрів підприємства є аналіз використання робочого часу і продуктивності праці в динаміці.

За допомогою таблиці 2.15 проведемо дослідження використання трудових ресурсів ТДВ «Хмельницькзалізобетон».

Таблиця 2.15 – Використання трудових ресурсів підприємства

Показник	Рік			Темпи зростання 2021 / 2020 р., %	Темпи зростання 2022 / 2021 р., %
	2020	2021	2022		
1. Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	581386	811393	576737	139,56	71,08
2. Середньооблікова чисельність персоналу, осіб	472	509	438	107,84	86,05
в тому числі робітників	387	417	355	107,75	85,13
3. Питома вага робітників в загальній чисельності персоналу, %	81,99	81,93	81,05	99,92	98,93
4. Відпрацьовано днів одним робітником за рік, дні	225,7	248,6	203,2	110,17	81,74
5. Середня тривалість робочого дня, год.	8	8	8	100,00	100,00
6. Загальна кількість відпрацьованого часу за рік робітниками:					
- людино-днів	87337	103674	72144	118,71	69,59
- людино-годин	698694	829394	577150	118,71	69,59
7. Середньорічний дохід на 1 особу, тис.грн					
- одного працюючого	1231,75	1594,09	1316,75	129,42	82,60
- одного робітника	2092,09	2463,37	1624,61	117,75	65,95
8. Середньоденний дохід на 1 робітника, грн	6656,81	7826,39	7994,25	117,57	102,14
9. Середньогодинний дохід на 1 робітника, грн	832,10	978,30	999,28	117,57	102,15

Як видно із таблиці зменшувалась кількість відпрацьованих днів за рік. У 2022 році відбулося скорочення тривалості робочого року до 203,2 днів. Що стосується відпрацьованих людино-годин за рік, то вони також зменшуються: до 577150 людино-годин у 2022 році, у 2021роком було відпрацьовано 829394 людино-годин, або на майже третину більше.

Показник продуктивності праці (величина чистого доходу на 1 працівника) характеризує якісний бік використання робочої сили. Отже, обсяг реалізованої продукції зростає у 2021 році і значно скорочується у 2022. Так, у 2020 році він складав 581386 тис. грн, у 2021 році –811393 тис. грн, а у 2022 році – 576737 тис. грн. Погіршилося використання робочого часу у 2022 році на 45,4 днів. Загальна кількість відпрацьованих людино-днів і людино-годин протягом цього періоду знижувалась (підприємство працювало не повний робочий тиждень). При цьому середньорічний, середньоденний і середньогодинний виробіток зростає у 2021 році і знижується у 2022 році.

Розрахуємо вплив трудових факторів на загальний показник доходу за допомогою моделі (методом абсолютних різниць):

$$D = Ч \cdot ПВр \cdot Др \cdot Тзм \cdot ППг, \quad (2.1)$$

де D – чистий дохід від реалізації продукції, грн.;

$Ч$ – чисельність промислово-виробничого персоналу, осіб;

$ПВр$ – питома вага робітників в чисельності ПВП, %;

$Др$ – кількість відпрацьованих днів за рік одним робітником, днів;

$Тзм$ - середня тривалість робочого дня, годин;

$ППг$ - середньогодинний виробіток робітника, грн/особу;

За допомогою методу абсолютних розрахуємо вплив факторів на загальний показник чистого доходу, дані розрахунку представлені в таблиці 2.16.

З даних розрахунків видно, що на зміни в чистому доході вплинули такі фактори:

1) зменшення чисельності працівників з 509 особи у 2021 році до 438 осіб у 2022 зменшило чистий дохід на 113180,6 тис. грн;

2) зменшення питомої ваги робітників в загальній чисельності персоналу знизило чистий дохід на суму 7458,2 тис. грн;

3) зменшення кількості відпрацьованих робочих днів за рік одним робітником призвело до падіння чистого доходу від реалізації на суму 126127,3 тис. грн;

4) скорочення тривалості робочого дня спричинило зниження чистого доходу від реалізації продукції на суму 2,9 тис. грн;

5) зростання середньогоденного виробітку одного робітника позитивно вплинуло на дохід (+12112,9 тис. грн).

Таблиця 2.16 – Розрахунок впливу факторів на рівень доходу

Показник	2021 рік	2022 рік	Відхилення	Вплив фактору
1. Чистий дохід від реалізації, тис. грн	811393	576737	-234656	-234656,0
2. Середньооблікова чисельність персоналу, осіб	509	438	-71	-113180,6
3. Питома вага робітників в загальній чисельності персоналу, %	81,92	81,05	-0,87	-7458,2
4. Відпрацьовано днів одним робітником за рік, дні	248,6	203,2	-45,4	-126127,3
5. Середня тривалість робочого дня, год.	8,00002	7,99998	-0,00004	-2,9
6. Середньогодинний виробіток робітника, грн	978,29	999,28	20,99	12112,9

Сумарний вплив факторів на дохід дорівнює -234656 тис. грн. Найбільший негативний вплив на зміну чистого доходу мало скорочення чисельності працівників та зменшення тривалості робочого року.

2.4 Фінансовий аналіз діяльності підприємства

Фінансовий аналіз підприємства можна починати з експрес-аналізу його балансу. Для цього порівнюємо підсумки балансу на кінець та початок періоду, тобто здійснимо так званий «горизонтальний аналіз балансу», який дозволяє визначити загальний напрям змін фінансового стану підприємства. Якщо підсумок балансу збільшується, то фінансовий стан оцінюється позитивно. Далі визначимо характер змін за окремими статтями балансу. Позитивно характеризує фінансовий стан підприємства приріст в активі балансу залишків грошових коштів, короткострокових та довгострокових фінансових вкладень,

нематеріальних активів та виробничих запасів. До позитивних ознак фінансового стану за пасивами зараховують зростання суми нерозподіленого прибутку, а до негативних – збільшення дебіторської заборгованості в активі.

Аналіз активу балансу відображено в таблиці 2.17.

Таблиця 2.17 – Структура активу балансу за 2022 рік

Актив	Балансова вартість, тис.грн			Структура, %		
	на початок року	на кінець року	відхилення (+,-)	на початок року	на кінець року	відхилення (+,-)
I. Необоротні активи	186388	211570	25182	36,01	39,95	3,94
1.1.Нематеріальні активи	286	222	-64	0,06	0,04	-0,01
1.2.Незавершені капітальні інвестиції	14043	2945	-11098	2,71	0,56	-2,16
1.3.Основні засоби	163368	199766	36398	31,56	37,72	6,16
1.4.Довгострокові фінансові інвестиції	8525	8525	0	1,65	1,61	-0,04
1.5.Довгострокова дебіторська заборгованість	166	112	-54	0,03	0,02	-0,01
II. Оборотні активи	331216	307952	-23264	63,99	58,15	-5,83
2.1.Запаси	121968	151054	29086	23,56	28,52	4,96
2.2.Дебіторська заборгованість	176632	147338	-29294	34,12	27,82	-6,30
2.3.Грошові кошти та їх еквіваленти	22411	3080	-19331	4,33	0,58	-3,75
2.4.Витрати майбутніх періодів	136	426	290	0,03	0,08	0,05
2.5.Інші оборотні активи	10069	6054	-4015	1,95	1,14	-0,80
III. Необоротні активи, утримані для продажу, та групи вибуття	38	38	0	0,01	0,01	0,00
Баланс	517642	529560	11918	100	100	

З результатів таблиці видно, що сума необоротних активів на кінець року зросла на 25182 тис. грн, сума оборотних активів зменшилась – на 23264 тис. грн, сума по III розділу не змінилась. В структурі активу балансу частка необоротних активів зросла на (+3,94 %), а частки оборотних активів знизилась на (-5,83 %).

В структурі необоротних активів найбільшу частку займають основні засоби на початок року (86,25 %), на кінець року вони дещо зросли – на 1,4 %
таблиця 2.18.

Таблиця 2.18 – Структура необоротних активів за 2022 рік

Актив	Балансова вартість, тис.грн			Структура, %		
	на початок року	на кінець року	відхилення (+,-)	на початок року	на кінець року	відхилення (+,-)
I. Необоротні активи	186388	211570	25182	100	100	
1.1.Нематеріальні активи	286	222	-64	0,20	0,15	-0,05
1.2.Незавершені капітальні інвестиції	14043	2945	-11098	7,91	7,53	-0,38
1.3.Основні засоби	163368	199766	36398	86,25	87,65	1,40
1.4.Довгострокові фінансові інвестиції	8525	8525	0	5,46	4,57	-0,89
1.5.Довгострокова дебіторська заборгованість	166	112	-54	0,18	0,09	-0,09

В структурі оборотних активів найбільшу частку на початок та на кінець року займала дебіторська заборгованість найбільшу частку: 57,69 % та 53,33 % відповідно (таблиця 2.19). Зросла частка запасів на 29086 тис. грн. або 2,37 %. Зменшилась сума грошових коштів та їх еквівалентів на 19331 тис. грн., або 0,25 % у структурі, що можна зарахувати до негативних змін.

Таблиця 2.19 – Структура оборотних активів за 2022 рік

Актив	Балансова вартість, тис.грн			Структура, %		
	на початок року	на кінець року	відхилення (+,-)	на початок року	на кінець року	відхилення (+,-)
II. Оборотні активи	331216	307952	-23264	100,00	100,00	
2.1.Запаси	121968	151054	29086	33,85	36,82	2,97
2.2.Дебіторська заборгованість	176632	147338	-29294	57,69	53,33	-4,36
2.3.Грошові кошти та їх еквіваленти	22411	3080	-19331	7,02	6,77	-0,25
2.4.Витрати майбутніх періодів	136	426	290	0,05	0,04	-0,01
2.5.Інші оборотні активи	10069	6054	-4015	1,39	3,04	1,65

Структуру оборотних активів на кінець звітної періоду зобразимо на рисунку 2.11.

Рисунок 2.11 – Структура оборотних активів на кінець 2022 року

Підсумуємо – позитивними змінами, що відбулися структурі балансу ТДВ «Хмельницькзалізобетон»є:

- 1) зменшення частки незавершеного будівництва;
- 2) скорочення дебіторської заборгованості;
- 3) збільшення по загальному підсумку балансу.

До негативних змін можемо зарахувати:

- 1) зменшення суми нематеріальних активів;
- 2) зростання величини запасів;
- 3) зменшення суми грошових коштів та їх еквівалентів.

Аналіз пасиву балансу показаний в таблиці 2.20.

При дослідженні складу і структури пасиву балансу бачимо, що відбулося зменшення поточних зобов'язань на 23317 тис. грн. (4,84 %). Довгострокові зобов'язання – були відсутні у 2021 році. А у 2022 році становлять 10 мільйонів гривень.

Таблиця 2.20 – Структура пасиву балансу за 2022 рік

Актив	Балансова вартість, тис.грн			Структура, %		
	на початок року	на кінець року	відхилення (+,-)	на початок року	на кінець року	відхилення (+,-)
I. Власний капітал	416533	441768	25235	80,47	83,42	2,95
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення	0	10000	10000	0,00	1,89	1,89
III. Поточні зобов'язання і забезпечення	101109	77792	-23317	19,53	14,69	-4,84
Баланс	517642	529560	11918	100	100	

Відбулося зростання власного капіталу на 23235 тис. грн, що в структурі складав на початок року 80,47 %, а в кінці аналізованого періоду уже 83,42 %. Тобто при загальному зростанні суми балансу спостерігаються позитивні зрушення в складі і структурі пасиву балансу, тобто збільшується сума власного капіталу при зменшенні поточних зобов'язань.

Ліквідність балансу показує рівень покриття зобов'язань підприємства його активами, термін перетворення яких на гроші відповідає термінам погашення зобов'язань.

Основними показниками ліквідності виступають: коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності та інші показники.

В ринкових умовах одним із найважливіших показників оцінювання роботи підприємства є прибуток та рентабельність. Саме ці показники характеризують фінансові результати, тому що виступають кінцевим результатом діяльності підприємства. Прибуток (фінансовий результат) – вартісний показник, що характеризує дохід, який одержаний від підприємством від усіх видів діяльності. За своєю природою прибуток в найбільшій мірі надає об'єктивну оцінку роботи підприємства за принципами самофінансування. Дуже важливим є дослідження формування прибутку підприємства, який ми проведемо за допомогою таблиці 2.21.

Таблиця 2.21 – Аналіз формування прибутку підприємства

Показник	Сума, тис. грн			Темпи зростання, %		
	2020	2021	2022	2021 / 2020	2021 / 2022	2021/ 2020
1 Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	581386	811393	576737	139,56	71,08	99,20
2 Собівартість реалізованої продукції(товарів, робіт, послуг)	447561	635296	472386	141,95	74,36	105,55
3 Валовий прибуток (збиток)	133825	176097	104351	131,59	59,26	77,98
4 Адміністративні витрати	26863	31678	26495	117,92	83,64	98,63
5 Витрати на збут	33561	40741	30464	121,39	74,77	90,77
6 Повна собівартість реалізованої продукції	507985	707715	529345	139,32	74,80	104,20
7 Фінансові результати від реалізації продукції (прибуток/збиток)	73401	103678	47392	141,25	45,71	64,57
8 Інші операційні доходи	33277	29585	22668	88,91	76,62	68,12
9 Разом чисті доходи від операційної діяльності	614663	840978	599405	136,82	71,27	97,52
10 Інші операційні витрати	38633	37300	31960	96,55	85,68	82,73
11 Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток/збиток)	68045	95963	38100	141,03	39,70	55,99
12 Доход від участі в капіталі, інші фінансові доходи, інші доходи	242	291	47	120,25	16,15	19,42
13 Фінансові витрати, витрати від участі в капіталі, інші витрати	1458	1124	4466	77,09	397,33	306,31
14 Фінансовий результат до оподаткування (прибуток/збиток)	66829	95130	33681	142,35	35,41	50,40
15 Чистий фінансовий результат (прибуток/збиток)	54486	77734	27429	142,67	35,29	50,34

В таблиці 2.21 показано основні елементи формування прибутку (фінансового результату) ТДВ «Хмельницькзалізобетон» за період 2020-2022 років.

Ми можемо робити висновки про найбільш ефективну діяльність підприємства у 2021 році, і найменш ефективну – у воєнному 2022 році. Це показують темпи зростання на усіх етапах формування прибутку. Так, перший найбільш узагальнюючий показник – це валовий прибуток (різниця між сумами чистого доходу від реалізації продукції і собівартості реалізованої продукції). З таблиці бачимо, що в 2021 році темп зростання валового доходу дорівнював 131,59 %, у 2022 році 59,26 % рівня 2021 року, а порівняно з 2020 роком темп зростання був на рівні 77,98 %.

Наступним, не менш важливим показником, що характеризує ефективність роботи підприємства розглядається прибуток від реалізації продукції (різниця між сумами чистого доходу від реалізації продукції і повною собівартістю реалізованої продукції). У 2021 році даний показник зріс на 41,25 % порівняно з 2020 роком, але у 2022 році він різко скоротився і склав всього 45,71 % прибутку від реалізації 2021 року (або 64,57 % рівня даного показника у 2020 році).

Темп зростання фінансових результатів від операційної діяльності в 2021 році становив 141,03 %, в 2022 році – 39,7 % у порівнянні з 2021 роком. Темп зростання фінансових результатів до оподаткування у 2022 році порівняно з 2020 роком скоротився на 50,4 % і значення даного показника склало 33681 тис. грн.

Кінцевий результат діяльності будь-якого підприємства – це чистий фінансовий результат. В 2021 році зріс на 42,67 %, але вже у 2022 році, порівняно з 2021 роком скоротився на 64,61 %, а порівняно з 2020 роком – на 49,66 % і становив 27429 тис. грн.

Зміни валового прибутку, прибутку від реалізації та чистого прибутку зобразимо на рисунку 2.12.

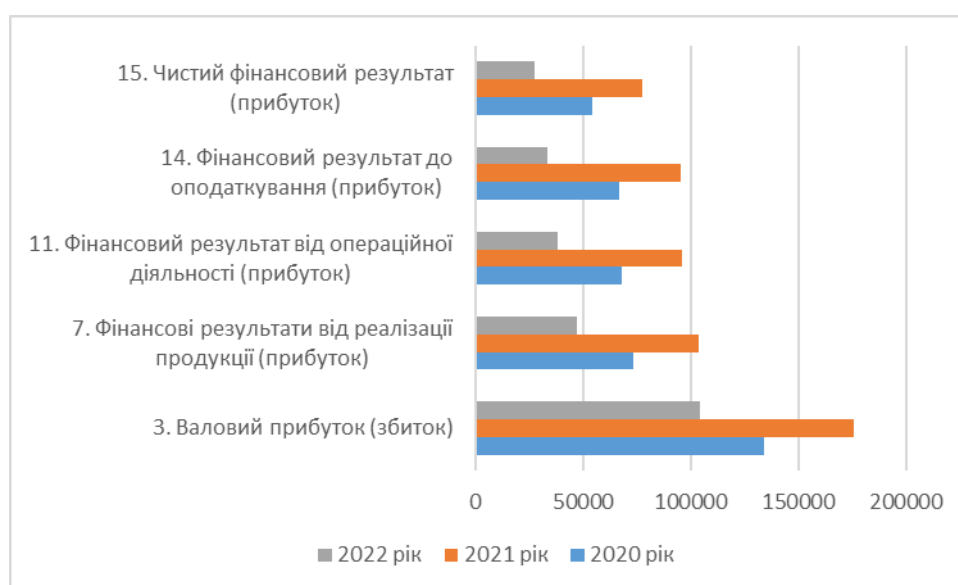

Рисунок 2.12 – Діаграма прибутку (фінансового результату) на ТДВ «Хмельницькзалізобетон»

Оскільки показники прибутку не завжди досить для оцінювання ефективності результатів роботи підприємства, тому що одна й та ж маса прибутку може бути одержана при різній сумі авансованих засобів виробництва (різні бази порівняння). Тому в практичній діяльності підприємств визначальне значення набув показник рентабельності, що дає характеристику рівня його прибутковості. Рентабельність більш повно, ніж фінансовий результат (прибуток) характеризує остаточні результати господарювання, так як його сума показує співвідношення одержаного ефекту із наявними (використаними ресурсами).

Аналіз рентабельності підприємства здійсимо у таблиці 2.22.

Таблиця 2.22 – Аналіз рентабельності ТДВ «Хмельницькзалізобетон»

Показник	Рік			Відхилення (+,-)	
	2020	2021	2022	2021 – 2020	2022 – 2021
1. Чистий дохід від реалізації продукції, робіт, послуг, тис. грн	581386	811393	576737	230007	-234656
2. Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн	507985	707715	529345	199730	-178370
3. Вартість капіталу, тис. грн,	394801	517642	519560	122841	1918
в т.ч. власного	342603	416533	441768	73930	25235
4. Фінансовий результат (прибуток/збиток), тис. грн:					
- від реалізації продукції,	73401	103678	47392	30277	-56286
- операційний	68045	95963	38100	27918	-57863
- чистий	54486	77734	27429	23248	-50305
5. Рентабельність, %:					
- доходу	12,63	12,78	8,22	0,15	-4,56
- витрат	14,45	14,65	8,95	0,20	-5,70
- капіталу	13,80	15,02	5,28	1,22	-9,74
- власного капіталу	15,90	18,66	6,21	2,76	-12,45

З таблиці 2.22 видно, що рентабельність доходу на підприємстві має швидше тенденцію до зниження. Так відхилення цього показника у 2021 році у порівнянні з 2020 роком складає +0,15 %, а у 2022 році порівняно з 2021 роком відхилення становить -4,56 %. Негативним моментом є також зниження рентабельності витрат (+0,2 % у 2021 році порівняно з 2021 роком та -5,7 % у 2022 році).

Щодо рентабельності як капіталу загалом, так і власного капіталу, тут теж спостерігалось також зниження показників. Так, рентабельність капіталу знизилась з 13,8 % у 2020 році до 5,28 % у 2022 році. При цьому рентабельність власного капіталу у 2020 році складала 15,9 %, а у 2022 році лише 6,21 %.

Згідно НПСБО, операційна діяльність – це основна діяльність підприємства, а також сюди відносять інші види діяльності, які не належать до інвестиційної чи фінансової. Під час операційної діяльності здійснюються різноманітні господарські процеси і операції, пов'язані з формуванням запасів, виробництвом та реалізацією продукції, наданням послуг, виконанням робіт, управлінням виробничо-господарською діяльністю, виконанням інших видів робіт.

З визначення терміну операційної діяльності та її складових елементів стає зрозуміло, що витрати операційної діяльності (операційні витрати) – це усі витрати, які пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є основною метою створення і функціонування підприємства, а також витрати від інших видів діяльності (за винятком витрат від інвестиційної та фінансової діяльності).

Аналіз складу та структури операційних витрат за елементами на ТДВ «Хмельницькзалізобетон» протягом 2020-2022 років покажемо в таблиці 2.23.

Виходячи з результатів таблиці, можна сказати, що усі елементи операційних витрат зростають впродовж 2021 року і знижуються у 2022 році (за винятком амортизації основних фондів).

Так, сума матеріальних витрат та витрат на оплату праці зменшувалися дуже суттєво: якщо в 2021 році матеріальні витрати дорівнювали 538023 тис. грн, то в 2022 році їх величина становила лише 433574 тис. грн, тобто зменшення становило 104449 тис. грн, а витрати на оплату праці в 2021 році склали 119839 тис. грн, в 2022 році дорівнювали лише 90784 тис. грн. Зростання відбулося лише за елементом амортизація основних фондів на 1810 тис. грн. Загальне скорочення витрат склало 142453 тис. грн.

В структурі операційних витрат частка матеріальних витрат навпаки зросла – в 2020 році вона дорівнювала 72,26 %, а в 2022 році – 76,53 %. Частка витрат на оплату праці в 2020 році була на рівні 19,63%, а в 2022 році – 16,02 %, внаслідок зменшення у 2022 році частки витрат на оплату праці тенденцію до зниження мали також відрахування на соціальні заходи – з 3,82 % до 3,21 %.

Таблиця 2.23 – Аналіз складу та структури операційних витрат

Показник	Сума, тис. грн			Структура, %		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Матеріальні затрати	365672	538023	433574	72,26	75,89	76,53
Витрати на оплату праці	99343	119839	90784	19,63	16,90	16,02
Відрахування на соціальні заходи	19348	23937	18199	3,82	3,38	3,21
Амортизація основних фондів	14438	17238	19048	2,85	2,43	3,36
Інші операційні витрати	7282	9931	4910	1,44	1,40	0,87
Разом операційні витрати	506083	708968	566515	100	100	100
у тому числі:						
- змінні витрати	408138	575109	456869	80,65	81,12	80,65
- постійні витрати	97945	133859	109646	19,35	18,88	19,35

Що стосується постійних та змінних витрат, то, як бачимо, їх частка в структурі операційних витрат залишається майже незмінною, проте ми могли спостерігати зростання частки постійних витрат і зниження частки змінних витрат у 2021 році.

Найбільшу питому вагу впродовж усіх досліджуваних періодів займають матеріальні витрати, що свідчить про те, що даний вид діяльності є дуже матеріаломістким. Для наочного аналізу структури витрат використаємо рисунок 2.13.

У першому розділі звіту про фінансові результати операційні витрати подаються у наступних статтях:

- собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг);

- адміністративні витрати;
- витрати на збут;
- інші операційні витрати.

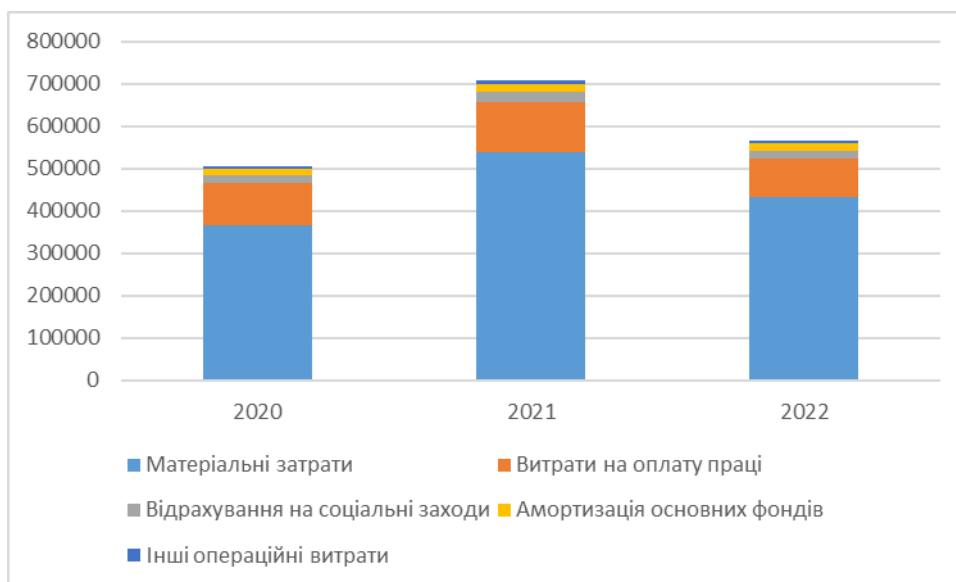

Рисунок 2.13 – Діаграма динаміки та структури операційних витрат ТДВ «Хмельницькзалізобетон»

Проаналізуємо дані статті за допомогою таблиці 2.24.

Таблиця 2.24 – Статті витрат на операційну діяльність

№ п/п	Показники	Рік					
		2020		2021		2022	
		тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%
1	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	447561	81,88	635296	85,27	472386	84,16
2	Адміністративні витрати	26863	4,91	31678	4,25	26495	4,72
3	Витрати на збут	33561	6,14	40741	5,47	30464	5,43
4	Інші операційні витрати	38633	7,07	37300	5,01	31960	5,69
5	Разом	546618	100	745015	100	561305	100

Отже, в структурі витрат на операційну діяльність найбільшу частку займає саме собівартість реалізованої продукції (рисунок 2.14). Негативним моментом є зростання частки адміністративних витрат з 4,25 % у 2021 році до

4,72 % у 2022 році. Хоча у вартісному виразі дані витрати знизилася цього періоду. Спостерігається постійне зменшення інших операційних витрат та загальне зниження суми витрат на операційну діяльність у 2022 році проти рівня 2021 року.

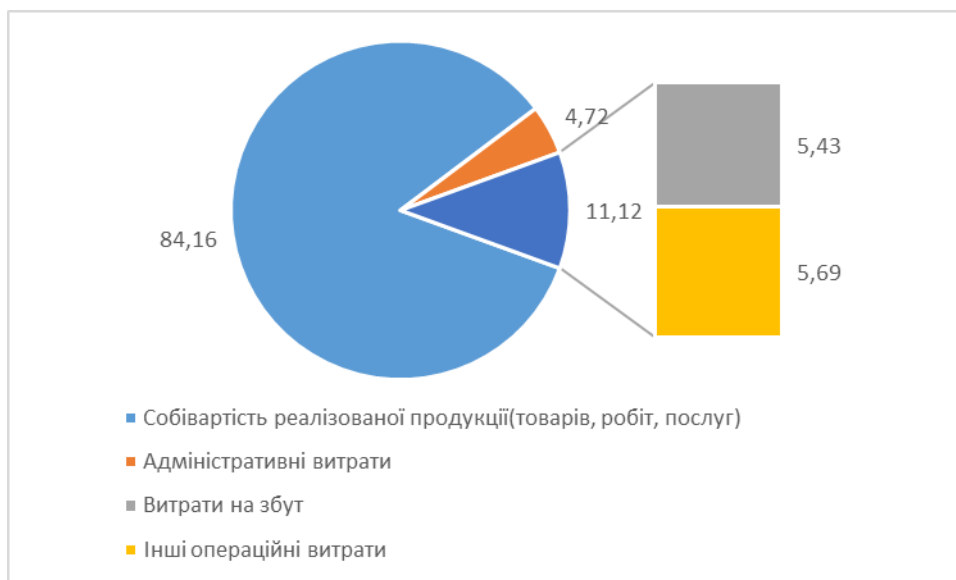

Рисунок 2.14 – Структура витрат на операційну діяльність за 2022 рік

Як бачимо, сума всіх витрат на операційну діяльність відрізняється від суми витрат за статтями операційних витрат у зв'язку з тим, що у більшості випадків спостерігається наявність запасів готової продукції і незавершеного виробництва на початок і кінець року і вони не є однаковими за абсолютною величиною. Тобто, кількість виробленої продукції може бути більшою за кількість реалізованої або навпаки, оскільки підприємство зазвичай має залишки нереалізованої продукції, яка знаходиться на складі, або у процесі реалізації (оплати).

Розділ 3 Розробка та обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності системи управління витратами

3.1 Система показників для оцінки результативності процесу управління витратами

На сьогодні вважають, що в цілому процес управління формуванням витрат підприємства включає етапи їх аналізування в перед плановий період і відповідно прогнозування обсягів та оптимального складу їх формування у подальшому плановому періоді. Зрозуміло, з цим не можна не погодитися. Проте базисом такого процесу має бути визначення переліку критеріальних показників, що деталізують витрати підприємства.

Ключовим моментом при цьому є групування показників доходів та витрат, що формують фінансові результати за видами та функціями економічної діяльності підприємства.

Для складання фінансових звітів розрізняють операційну, фінансово-інвестиційну та звичайну діяльність підприємства. Звичайна діяльність включає операційну діяльність та іншу, яку поділяють на фінансову та інвестиційну.

Операційна діяльність підприємства складається з основної діяльності та іншої операційної діяльності. Основна діяльність – це діяльність, пов’язана з виробництвом та реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечує основну частину його доходів (для абсолютної більшості підприємств). Іншою операційною діяльністю є та, що пов’язана з основною: реалізація інших оборотних активів, іноземної валюти, операційна оренда і т.і., тобто, це діяльність, що не належить до основної, алей ні до інвестиційної чи фінансової.

Щодо останніх, то інвестиційна діяльність – це діяльність, пов’язана з придбанням і реалізацією необоротних активів, а також фінансових інвестицій, які не виступають складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

Фінансова діяльність – діяльність, яка призводить до зміни розміру і складу власного і позичкового капіталу підприємства.

Всі розглянуті вище види діяльності належать до звичайної діяльності, на відміну від якої ще є надзвичайна діяльність – події або операції, які відрізняються від попередньої, і не очікується/плануються, що вони будуть повторюватися в кожному подальшому звітному періоді. Зазвичай, надзвичайна діяльність пов'язана з форс-мажорними обставинами.

Слід вказати на наявну особливість діючого порядку відображення доходів та витрат основної діяльності підприємства: показники по витратам визначаються не в цілому, а за функціями основної діяльності, якими є виробництво, управління і збут. При цьому варто відмітити, що дохід за основною діяльністю підприємства виокремлюється лише за однією із перерахованих функцій – виробничою – і ним є чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). При цьому, за управлінською і збутовою функціями основної діяльності дохід не формується, оскільки ці функції лише сприяють отриманню доходу відповідно за виробничою функцією. Разом з тим, в основній діяльності витрати виникають як за функцією виробництва, так і функціями управління і збуту. Це, відповідно, є собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), адміністративні витрати і витрати на збут.

На основі досліджуваної інформації сформуємо узагальнену таблицю аналізу доходів та витрат за Звітом про фінансові результати (ЗФР), таблиця 3.1. Дана таблиця дозволяє провести аналізування та оцінювання витрат і доходів за Звітом про фінансові результати, при цьому це оцінювання можна провести не лише у вартісному вимірі і у динаміці, але й також сформувати структуру витрат і доходів.

Припустивши, що витрати від кожного виду діяльності формують доходи від аналогічних видів діяльності ми можемо розрахувати скільки витрат від того чи іншого виду діяльності припадає на 1 грн доходу від відповідного виду діяльності чи на 1 грн прибутку, як кінцевого фінансового результату певного виду діяльності підприємства загалом.

Таблиця 3.1 – Доходи та витрати підприємства за Звітом про фінансові результати

№ п/п	Види доходів	Наявність показника у ЗФР (порядок розрахунку)	Види витрат	Наявність показника у ЗФР (порядок розрахунку)
1			Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	Відображається (ряд. 2050)
2			Адміністративні витрати	Відображається (ряд. 2130)
3	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Відображається (ряд. 2000)	Витрати на збут	Відображається (ряд. 2150)
4	Доходи від основної діяльності	Відображається (ряд. 2000)	Витрати основної діяльності	Окремо не відображається (ряд. 2050 + ряд. 2130 + ряд. 2150)
5	Інші операційні доходи	Відображається (ряд. 2120)	Інші операційні витрати	Відображається (ряд. 2180)
6	Доходи від операційної діяльності	Окремо не відображається (показник 4 + показник 5)	Витрати операційної діяльності	Окремо не відображається (показник 4 + показник 5)
7	Дохід від участі в капіталі	Відображається (ряд. 2200)	Фінансові витрати	Відображається (ряд. 2250)
8	Інші фінансові доходи	Відображається (ряд. 2220)	Витрати від участі в капіталі	Відображається (ряд. 2255)
9	Доходи від фінансової діяльності	Окремо не відображається (ряд. 2200 + ряд. 2220)	Витрати фінансової діяльності	Окремо не відображається (ряд. 2250 + ряд. 2255)
10	Інші доходи	Відображається (ряд. 2240)	Інші витрати	Відображається (ряд. 22700)
11	Доходи від звичайної діяльності	Окремо не відображається (показник 6 + показник 9 + показник 10)	Витрати від звичайної діяльності	Окремо не відображається (показник 6 + показник 9 + показник 10)

Такий аналіз можна продемонструвати за допомогою наступних формул:

$$E_{\text{вд}} = \frac{B_i}{D_i}, \quad (3.1)$$

де $E_{\text{вд}}$ - рівень віддачі від витрат за різними видами діяльності;

B_i - витрати від i -го виду діяльності (операційної, фінансової та інвестиційної), грн;

D_i - доходи від відповідних видів діяльності, грн.

Згруповані статті доходів та витрат, їх структура показана у таблицях 3.2 та 3.3.

Таблиця 3.2 – Доходи підприємства, тис. грн

Показник	Рік			Структура, %		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	581386	811393	576737	94,55	96,45	96,21
Інші операційні доходи	33277	29585	22668	5,41	3,52	3,78
Разом чисті доходи від операційної діяльності	614663	840978	599405	99,96	99,97	99,99
Доход від участі в капіталі, інші фінансові доходи, інші доходи	242	291	47	0,04	0,03	0,01
Доходи від звичайної діяльності	614905	841269	599452	100,00	100,00	100,00

Для ТДВ «Хмельницькзалізобетон» доходи і витрати від основної діяльності – виробництво та реалізація продукції – складають більше 90 відсотків у відповідній структурі. В середньому частка доходів від основної діяльності на 2-3 відсотка більша ніж відповідна частка витрат.

Аналогічно операційна діяльність для підприємства як по доходам так і по витратам займає більше 99 %. Фінансово-інвестиційна діяльність є абсолютно не суттєва як за значеннями доходів (від 0,01 % до 0,04 %) так і за величинами витрат (0,15-0,79 %). Більша частина витрат – це відповідна стаття фінансових витрат (ряд. 2250), що включає витрати по обслуговуванню

кредитів, які в переважній більшості залучаються для здійснення основної діяльності.

Таблиця 3.3 – Витрати підприємства, тис. грн

Показник	Рік			Структура,%		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Собівартість реалізованої продукції(товарів, робіт, послуг)	447561	635296	472386	81,66	85,14	83,49
Адміністративні витрати	26863	31678	26495	4,90	4,25	4,68
Витрати на збут	33561	40741	30464	6,12	5,46	5,38
Витрати основної діяльності	507985	707715	529345	92,69	94,85	93,56
Інші операційні витрати	38633	37300	31960	7,05	5,00	5,65
Витрати операційної діяльності	546618	745015	561305	99,73	99,85	99,21
Фінансові витрати, витрати від участі в капіталі, інші витрати	1458	1124	4466	0,27	0,15	0,79
Витрати звичайної діяльності	548076	746139	565771	100,00	100,00	100,00

Щодо розрахунку фінансового результату (прибутку/збитку) від різних видів діяльності, то у ЗФР теж є певні особливості. Існує можливість розрахунку не лише величини валового прибутку (збитку), як це має місце у ЗФР, а й фінансового результату від основної діяльності (прибутку від реалізації продукції) як різниці між доходом від основної діяльності (тобто, чистим доходом від реалізації продукції) та витратами за основною діяльністю (тобто, сумою собівартості реалізованої продукції, адміністративних витрат і витрат на збут). Цей же показник можна також розрахувати шляхом зменшення валового прибутку на величину адміністративних витрат і витрат на збут.

Одночасно важливі подробиці щодо регулювання механізму формування чистого фінансового результату підприємства (чистого прибутку/збитку) можна отримати шляхом розрахунку його величини як за іншою операційною діяльністю і операційною діяльністю загалом, так і за іншими видами звичайної діяльності – фінансовою та інвестиційною.

При такому підході кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства – чистий прибуток/збиток – визначатиметься послідовним розрахунком його складових (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4 – Система показників фінансових результатів діяльності підприємства та послідовність їх розрахунку

№ п/п	Показник	Наявність показника у ЗФР	Порядок розрахунку показника	Інформаційне забезпечення розрахунку
1	Валовий прибуток/збиток	Відображається (ряд. 2090 або 2095)	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) мінус собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	Ряд.2000 – ряд.2050
2	Фінансовий результат (прибуток/збиток) від основної діяльності	Окремо не відображається	Валовий прибуток/збиток за мінусом адміністративних витрат і витрат на збут	Ряд.2090 (2095) – ряд.2130 – ряд.2150
3	Фінансовий результат (прибуток/збиток) від іншої операційної діяльності	Окремо не відображається	Інші операційні доходи за мінусом інших операційних витрат	Ряд.2120 – ряд.2180
4	Фінансовий результат (прибуток/збиток) від операційної діяльності	Відображається (ряд. 2190 або 2195)	Сума прибутку/збитку від основної діяльності та прибутку/збитку від іншої операційної діяльності	Показник 2 + показник 3
5	Фінансовий результат (прибуток/збиток) від фінансової діяльності	Окремо не відображається	Сума доходу від участі в капіталі та інших фінансових доходів за мінусом суми витрат за участю в капіталі і фінансових витрат	Ряд.2200 + ряд. 2220 – ряд.2250 – ряд.2255
6	Фінансовий результат (прибуток/збиток) від інвестиційної діяльності	Окремо не відображається	Інші доходи мінус інші витрати	Ряд.2240 – ряд.2270
7	Фінансовий результат (прибуток/збиток) звичайної діяльності до оподаткування	Відображається (ряд. 2290 або 2295), за іншим розрахунком	Сума прибутку/збитку від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності	Показник 4 + показник 5 + показник 6
8	Чистий фінансовий результат (прибуток /збиток)	Відображається (ряд. 2350 або 2355), за іншими розрахунком	Фінансовий результат (прибуток/збиток) звичайної діяльності до оподаткування за мінусом витрат (доходу) з податку на прибуток	Ряд.2290(2295) – ряд. 2300

На сьогодні величиною кількісного та змістовного наповнення оцінювання якості прибутковості підприємства може розглядатись коефіцієнт якості прибутковості ($K_{\lambda n}$), який рекомендовано розраховувати за допомогою формули 3.2:

$$K_{\lambda n} = \frac{ПОД}{ФЗД} \quad (3.3),$$

де *ПОД* - прибуток від основної діяльності;

ФЗД - фінансовий результат від звичайної діяльності підприємства до оподаткування.

За відповідною шкалою кількісного оцінювання якості прибутковості підприємства, можна визначити відповідний рівень:

- неприйнятний ($K_{яп} \leq 0$);
- оптимальний ($0 < K_{яп} \leq 1$);
- допустимий ($K_{яп} > 1$).

При цьому дотримується додаткова умова – розрахунок коефіцієнта якості здійснюється за наступних логічних обмежень: для обох додатних показниках коефіцієнту надається знак «+»; якщо хоча б один із показників або обидва від'ємні, коефіцієнту надається знак «-».

Розрахунки цього коефіцієнта для підприємства проведемо у таблиці 3.5.

Отже, ТДВ «Хмельницькзалізобетон» має допустиму якість прибутковості впродовж 2020-2022 рр. Значення показника навіть дещо зросло у 2022 році.

Змістовну оцінку якості прибутковості підприємства можна надавати за матрицею, яка сформована осями фінансових результатів від основної діяльності та до оподаткування у рівнях (відповідно до квадрантів матриці): життєствердна, обнадійлива, безперспективна та ілюзорна (рисунок 3.1).

Таблиця 3.5 – Кількісне оцінювання якості прибутковості для ТДВ «Хмельницькзалізобетон»

Показники	Рік		
	2020	2021	2022
Фінансовий результат (прибуток/збиток) від основної діяльності, тис. грн	73401	103678	47392
Фінансовий результат (прибуток/збиток) звичайної діяльності до оподаткування, тис. грн	66829	95130	33681
Коефіцієнт якості прибутковості	1,098	1,090	1,407

За даними рисунку 3.1 можемо констатувати про наявність життєствердної якості прибутковості на ТДВ «Хмельницькзалізобетон» впродовж усього аналізованого періоду.

Рисунок 3.1 – Матриця змістовного оцінювання якості прибутковості

Крім того, аналіз фінансових результатів діяльності підприємства був би не повним без оцінювання його за системою узгоджених показників «золотого правила економіки підприємства». На сьогодні існує основна форма даного «правила»:

$$TP_{чн} > TP_{dp} > TP_a > 100 \quad (3.3),$$

де $TP_{чн}$, $TP_{ор}$, TP_a – темпи зростання чистого прибутку, доходу від реалізації продукції, активів у звітному періоді в порівнянні з попереднім періодом.

Проте окремі науковці для підвищення якості прибутку шляхом забезпечення випередження темпів зростання фінансового результату від основної діяльності ($T_{под}$) над темпами зростання фінансового результату до оподаткування ($T_{нзд}$) рекомендують забезпечувати дотримання модифікованого варіанту «золотого правила економіки», що відповідає стратегії стійкого розвитку підприємства:

$$T_{pin} > T_{чн} > T_{под} > T_{нзд} > T_{ен} > T_{ор} > T_{oa} > T_{ек} > T_a > T_{нз}, \quad (3.4)$$

де T_{pin} , $T_{чн}$, $T_{ен}$, $T_{ек}$, $T_{ор}$, T_{oa} , T_a , $T_{нз}$ – відповідно, темпи зростання у звітному періоді у порівнянні з минулим періодом реінвестованого, чистого та валового прибутку, власного капіталу, обсягу реалізації, оборотних та сукупних активів, поточних зобов'язань підприємства.

При несприятливій кон'юктурі ринку, за умов коли підприємство реагує на падіння попиту на продукцію зменшенням фізичних обсягів продажу, стратегії скорочення відповідатиме відповідна модифікація узгоджених показників:

$$\text{-----} \quad (3.5)$$

Для використання даного правила в межах нашого дослідження дещо спростимо і будемо використовувати наступну формулу:

$$T_{чн} > T_{под} > T_{опер} > T_{нзд} > T_{ен} > T_{ор}, \quad (3.6)$$

де $T_{опер}$ - темпи зростання фінансового результату від операційної діяльності звітному періоді в порівнянні з попереднім періодом.

Для того, щоб перевірити чи виконувалося дане правило на нашому підприємстві, сформуємо таблицю 3.6.

Таблиця 3.6 – Фінансові результати діяльності ТДВ «Хмельницькзалізобетон», тис. грн

№ п/п	Показник	Рік			Темпи зростання, %		Дотримання «золотого правила» (+/-)	
		2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021	2021	2022
1	Чистий прибуток (збиток)	54486	77734	27429	142,67	35,29	+	-
2	Фінансовий результат (прибуток/збиток) від основної діяльності	73401	103678	47392	141,25	45,71	+	+
3	Фінансовий результат від операційної діяльності	68045	95963	38100	141,03	39,70	-	+
4	Фінансовий результат до оподаткування	66829	95130	33681	142,35	35,41	+	-
5	Валовий прибуток	133825	176097	104351	131,59	59,26	-	-
6	Дохід від реалізації продукції, робіт та послуг	581386	811393	576737	139,56	71,08		

Отже, можемо робити висновок про відсутність чіткої закономірності на досліджуваному підприємстві, що свідчить про значну частку витрат, які при їх покритті доходами, зменшують фінансові результати, що є вкрай негативним чинником для діяльності підприємства. Так, у 2021 році проти 2020 року виконувалось три з п'яти нерівностей. І, якщо темпи зростання фінансового результату до оподаткування лише на 1,32 % були меншими за відповідні значення для прибутку від операційної діяльності, то перевищення показника для чистого доходу склали майже 8 %. А у 2022 році спостерігаєм зменшення значення по усім показникам і «золоте правило» дотримується лише у двох пропорціях із п'яти. При цьому можна спостерігати набагато більш значне падіння на усіх етапах формування прибутку підприємства. Відповідно, це ще раз підкреслює важливість дослідження і управління витратами підприємства.

3.2 Система показників для оцінки ефективності процесу управління витратами

Оскільки основним елементом нашого дослідження є не лише аналіз витрат, а й діагностика системи управління ними, ми пропонуємо оцінювати ефективність управління витратами за допомогою системи коефіцієнтів. Загальна схема таких показників була сформульована Ю.С. Цал-Цалко [28], проте для цілей її практичного використання ми дещо її розширили і перегрупували за окремими видами витрат.

Як відомо, у складі операційних витрат будь-якого підприємства виокремлюється постійна та змінна складові. Тобто ці витрати в розрізі окремих елементів і за статтями є неоднаковими за своєю природою. Можна виділити постійні витрати – витрати, абсолютна величина яких із зростанням (зменшенням) обсягу продукції істотно не змінюється та змінні витрати – ті, що пропорційно (майже пропорційно) залежать від обсягу і змінюються у зв'язку з його коливаннями, тому не завжди між витратами та обсягом простежується чітка функціональна залежність.

Для того, щоб мати уяву про ефективність як використання цих витрат, так і ефективність управління ними, сформуємо таблицю 3.7.

Таблиця 3.7 – Оцінювання ефективності системи управління витратами

№ п/п	Коефіцієнти	Методика розрахунку	Економічний зміст показника	Нормативні зміни
1	2	3	4	5
1	Коефіцієнт покриття операційних витрат	<u>Чисті операційні доходи</u> Операційні витрати	Скільки операційних доходів створюється на підприємстві за рахунок 1 грн операційних витрат	Зростання
2	Коефіцієнт покриття виробничих витрат	<u>Чистий дохід</u> Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг)	Скільки чистого доходу створює підприємству 1 грн виробничих витрат	Зростання

Продовження таблиці 3.7

1	2	3	4	5
3	Коефіцієнт покриття постійних витрат	<u>Чистий дохід</u> Витрати постійні	Скільки чистого доходу створює 1 грн операційних витрат	Зростання
4	Коефіцієнт ефективності змінних витрат	<u>Чистий дохід</u> Витрати змінні	Скільки чистого доходу створює 1 грн змінних витрат	Зростання
5	Коефіцієнт ефективності постійних витрат	<u>Чисті операційні доходи</u> Витрати постійні	Скільки чистих операційних доходів створює 1 грн постійних витрат	Зростання
6	Коефіцієнт координації у співвідношенні змінних і постійних витрат	<u>Витрати змінні</u> Витрати постійні	Рівень співвідношення змінних і постійних витрат (скільки змінних витрат припадає на 1 грн постійних витрат)	Зростання
7	Коефіцієнт окупності операційних витрат	<u>Операційні витрати</u> Чисті операційні доходи	Які операційні витрати несе підприємство, щоб одержати 1 грн чистих операційних доходів	Зниження
8	Коефіцієнт окупності виробничих витрат	Собівартість реалізованої <u>продукції (робіт, послуг)</u> Чистий дохід	Які виробничі витрати несе підприємство, щоб одержати 1 грн чистого доходу	Зниження
9	Коефіцієнт окупності постійних витрат	<u>Витрати постійні</u> Чистий дохід	Які постійні витрати несе підприємство, щоб одержати 1 грн чистого доходу	Зниження
10	Коефіцієнт координації у співвідношенні постійних і змінних витрат	<u>Витрати постійні</u> Витрати змінні	Рівень співвідношення постійних і змінних витрат (скільки постійних витрат припадає на 1 грн змінних витрат)	Зниження
11	Коефіцієнт віддачі змінних витрат	<u>Витрати змінні</u> Чистий дохід	Які змінні витрати несе підприємство, щоб одержати 1 грн чистого доходу	Зниження
12	Коефіцієнт віддачі постійних витрат	<u>Витрати постійні</u> Чистий дохід	Які постійні витрати несе підприємство, щоб одержати 1 грн чистого доходу	Зниження

У розділі I ЗФР окремо виділені адміністративні витрати (ряд. 2120) та витрати на збут (ряд. 2130). Натепер ці витрати на окремих українських підприємствах складають значну частку операційних витрат, чим спонукають

до себе все більший інтерес. Так як, шляхи економії основних витрат (сировини, матеріалів, енергоресурсів, заробітної плати основних працівників тощо) майже вичерпано, а впливати на вартість продукції складно, цю економію можна забезпечувати лише при кардинальних змінах технології чи організації виробництва. Для цього потрібно фінансувати капітальні вкладення, а українські підприємства для такого фінансування коштів не мають.

За таких умов зменшення частки адміністративних витрат і витрат на збут – чи не єдиний спосіб зниження собівартості одиниці продукції.

Питання управління адміністративними витратами і витратами на збут полягає основним чином не в їх економії, а в пошуку і досягненні оптимального рівня їх величини для кожного окремого підприємства. Надмірне скорочення цих статей витрат призводить до негативних наслідків: зменшення мотивації управлінського персоналу, рівня автоматизації і комп'ютеризації роботи, зниження ефективності рекламних заходів, якості обслуговування тощо.

Підвищення ефективності управління адміністративними витратами та витратами на збут може ґрунтуватись на основі системи коефіцієнтів (таблиця 3.8), що оцінюють цю ефективність та забезпечують організацію управлінських дій керівництва підприємства щодо оптимізації частки даних витрат у повній собівартості реалізованої продукції.

Таблиця 3.8 – Коефіцієнти для оцінювання ефективності використання адміністративних та збутових витрат

№ п/п	Коефіцієнти	Методика розрахунку	Економічний зміст показника	Нормативні зміни
1	2	3	4	5
Адміністративні витрати				
1	Коефіцієнт покриття адміністративних витрат	<u>Чистий дохід</u> Адміністративні витрати	Скільки чистого доходу створює 1 грн адміністративних витрат	Зростання
2	Коефіцієнт ефективності загальногосподарського управління	<u>Чисті операційні доходи</u> Адміністративні витрати	Скільки чистих операційних доходів створює підприємству 1 грн адміністративних витрат	Зростання

Продовження таблиці 3.8

1	2	3	4	5
3	Коефіцієнт навантаження адміністративних витрат	<u>Операційні витрати</u> Адміністративні витрати	Рівень навантаження операційних витрат на 1 грн адміністративних витрат	Зростання
4	Коефіцієнт координації у співвідношенні операційних адміністративних витрат	Операційні витрати (-) <u>Адміністративні витрати</u> Адміністративні витрати	Скільки операційних витрат формується 1 грн адміністративних витрат	Зростання
5	Коефіцієнт окупності адміністративних витрат	<u>Адміністративні витрати</u> Чистий дохід	Скільки адміністративних витрат несе підприємство, щоб одержати 1 грн чистого доходу	Зниження
6	Коефіцієнт валової віддачі адміністративних витрат	<u>Адміністративні витрати</u> Чисті операційні доходи	Які адміністративні витрати несе підприємство, щоб одержати 1 грн чистого операційного доходу	Зниження
7	Коефіцієнт витрато місткості загальногосподарського управління	<u>Адміністративні витрати</u> Операційні витрати	Яка питома вага адміністративних витрат в операційних витратах	Зниження
8	Коефіцієнт координації адміністративних витрат у співвідношенні в операційних витратах	<u>Адміністративні витрати</u> Операційні витрати (-) Адміністративні витрати	Рівень співвідношення адміністративних витрат на 1 грн операційних витрат	Зниження
Витрати на збут				
1	Коефіцієнт покриття витрат на збут	<u>Чистий дохід</u> Витрати на збут	Яку суму чистого доходу формує 1 грн витрат на збут	Зростання
2	Коефіцієнт навантаження витрат на збут	<u>Операційні витрати</u> Витрати на збут	Рівень навантаження операційних витрат на 1 грн витрат на збут	Зростання
3	Коефіцієнт координації у співвідношенні операційних витрат і витрат на збут	Операційні витрати (-) <u>Витрати на збут</u> Витрати на збут	Скільки операційних витрат формує 1 грн витрат на збут	Зростання

Кінець таблиці 3.8

1	2	3	4	5
4	Коефіцієнт координації у співвідношенні витрат на збут і адміністративних витрат	<u>Витрати на збут</u> Адміністративні витрати	Рівень співвідношення витрат на збут на 1 грн адміністративних витрат	Зростання
5	Коефіцієнт окупності витрат на збут	<u>Витрати на збут</u> Чистий дохід	Які витрати на збут несе підприємство, щоб одержати 1 грн чистого доходу	Зниження
6	Коефіцієнт витратомісткості збутової діяльності підприємства	<u>Витрати на збут</u> Операційні витрати	Яка питома вага витрат на збут в операційних витратах	Зниження
7	Коефіцієнт координації витрат на збут у співвідношенні в операційних витратах	<u>Витрати на збут</u> Операційні витрати (-) Витрати на збут	Рівень співвідношення витрат на збут на 1 грн операційних витрат	Зниження
8	Коефіцієнт координації у співвідношенні адміністративних витрат і витрат на збут	<u>Адміністративні витрати</u> Витрати на збут	Рівень співвідношення адміністративних витрат на 1 грн витрат на збут	Зниження
9	Коефіцієнт витратомісткості загальногосподарського управління і збуту продукції	Адміністративні витрати (+) <u>Витрати на збут</u> Операційні витрати	Питома вага адміністративних витрат і витрат на збут в операційних витратах	Зниження

Оскільки за аналізований період своєї діяльності (з 2020 по 2022 роки) ТДВ «Хмельницькзалізобетон», крім витрат основної діяльності, куди включено собівартість реалізованої продукції, адміністративні та збутові витрати, здійснювало ще й іншу операційну діяльність, про яку свідчать результати ЗФР (тут відображена величина доходів та витрат іншої операційної діяльності), ми пропонуємо наступну таблицю показників, які розраховують ефективність використання витрат як основної діяльності, так і операційної діяльності загалом (таблиця 3.9).

Таблиця 3.9 – Коефіцієнти для оцінки ефективності використання витрат основної діяльності та операційних витрат

№ п/п	Коефіцієнти	Методика розрахунку	Економічний зміст показника	Нормативні зміни
1	2	3	4	5
Витрати основної діяльності				
1	Рентабельність (прибутковість) витрат основної діяльності	Фінансовий результат від <u>операційної діяльності</u> Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) (+) Адміністративні витрати (+) Витрати на збут	Скільки одержує підприємство прибутку від операційної діяльності з 1 грн витрат основної діяльності	Зростання
2	Рентабельність (прибутковість) витрат основної діяльності в процесі господарської діяльності	Фінансовий результат від <u>господарської діяльності</u> Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) (+) Адміністративні витрати (+) Витрати на збут	Скільки одержує підприємство прибутку від господарської діяльності від 1 грн витрат основної діяльності	Зростання
3	Чиста рентабельність (прибутковість) витрат основної діяльності	<u>Чистий прибуток (збиток)</u> Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) (+) Адміністративні витрати (+) Витрати на збут	Скільки одержує підприємство чистого прибутку від 1 грн витрат основної діяльності	Зростання
4	Коефіцієнт окупності витрат основної діяльності	Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) (+) Адміністративні витрати (+) <u>Витрати на збут</u> Фінансовий результат від операційної діяльності	Скільки витрат основної діяльності необхідно підприємству, щоб створити 1 грн прибутку від операційної діяльності	Зниження
5	Коефіцієнт окупності витрат основної діяльності в процесі господарської діяльності	Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) (+) Адміністративні витрати (+) <u>Витрати на збут</u> Фінансовий результат від господарської діяльності	Скільки витрат основної діяльності необхідно підприємству, щоб створити 1 грн прибутку від господарської діяльності	Зниження

Продовження таблиці 3.9

1	2	3	4	5
6	Коефіцієнт чистої окупності витрат основної діяльності	Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) (+) Адміністративні витрати <u>(+) Витрати на збут</u> Чистий прибуток (збиток)	Скільки витрат основної діяльності необхідно підприємству, щоб створити 1 грн чистого прибутку	Зниження
Операційні витрати				
1	Рентабельність (прибутковість) операційних витрат	Фінансовий результат від <u>операційної діяльності</u> Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) (+) Адміністративні витрати (+) Витрати на збут (+) Інші операційні витрати	Скільки одержує підприємство прибутку від операційної діяльності з 1 грн операційних витрат	Зростання
2	Рентабельність (прибутковість) операційних витрат в процесі господарської діяльності	Фінансовий результат від <u>господарської діяльності</u> Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) (+) Адміністративні витрати (+) Витрати на збут (+) Інші операційні витрати	Скільки одержує підприємство прибутку від господарської діяльності від 1 грн операційних витрат	Зростання
3	Чиста рентабельність (прибутковість) операційних витрат	<u>Чистий прибуток (збиток)</u> Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) (+) Адміністративні витрати (+) Витрати на збут (+) Інші операційні витрати	Скільки одержує підприємство чистого прибутку від 1 грн операційних витрат	Зростання
4	Коефіцієнт окупності операційних витрат	Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) (+) Адміністративні витрати (+) Витрати на збут (+) <u>Інші операційні витрати</u> Фінансовий результат від операційної діяльності	Скільки операційних витрат необхідно підприємству, щоб створити 1 грн прибутку від операційної діяльності	Зниження
5	Коефіцієнт окупності операційних витрат в процесі господарської діяльності	Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) (+) Адміністративні витрати (+) Витрати на збут (+) <u>Інші операційні витрати</u> Фінансовий результат від господарської діяльності	Скільки операційних витрат необхідно підприємству, щоб створити 1 грн прибутку від господарської діяльності	Зниження

Кінець таблиці 3.9

1	2	3	4	5
6	Коефіцієнт чистої окупності операційних витрат	Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) (+) Адміністративні витрати (+) Витрати на збут (+) <u>Інші операційні витрати</u> Чистий прибуток (збиток)	Скільки операційних витрат необхідно підприємству, щоб створити 1 грн чистого прибутку	Зниження

Розрахунки коефіцієнтів, наведених у таблицях 3.6 – 3.9 за допомогою табличного редактора Excel, дозволять пришвидшити процес обчислення даних коефіцієнтів, здійснювати такий розрахунок для декількох періодів та порівнювати одержані результати.

3.3 Оцінювання динаміки та прогнозування доходів, витрат та фінансових результатів

Здійснення оцінювання впливу витрат на фінансові результати має велике практичне значення для будь-якого суб'єкта господарювання. Так, розрахувавши, як впливають на зміни у фінансових результатах зміни у витратах, керівник може не лише прогнозувати рівень прибутку підприємства, але і виділяти витрати, які необхідні для досягнення того чи іншого рівня даного прибутку. Оскільки основною метою нашої роботи є система управління витратами, то виконаємо прогнозування фінансових результатів на усіх етапах формування прибутку.

Для прогнозування побудуємо динамічні моделі залежності значень показників у часі. Для цього скористаємось відповідним інструментарієм табличного редактору: прогнозування за допомогою трендових моделей (рисунок 3.2); використання статистичних функцій (експоненціальна модель), таблиця 3.10.

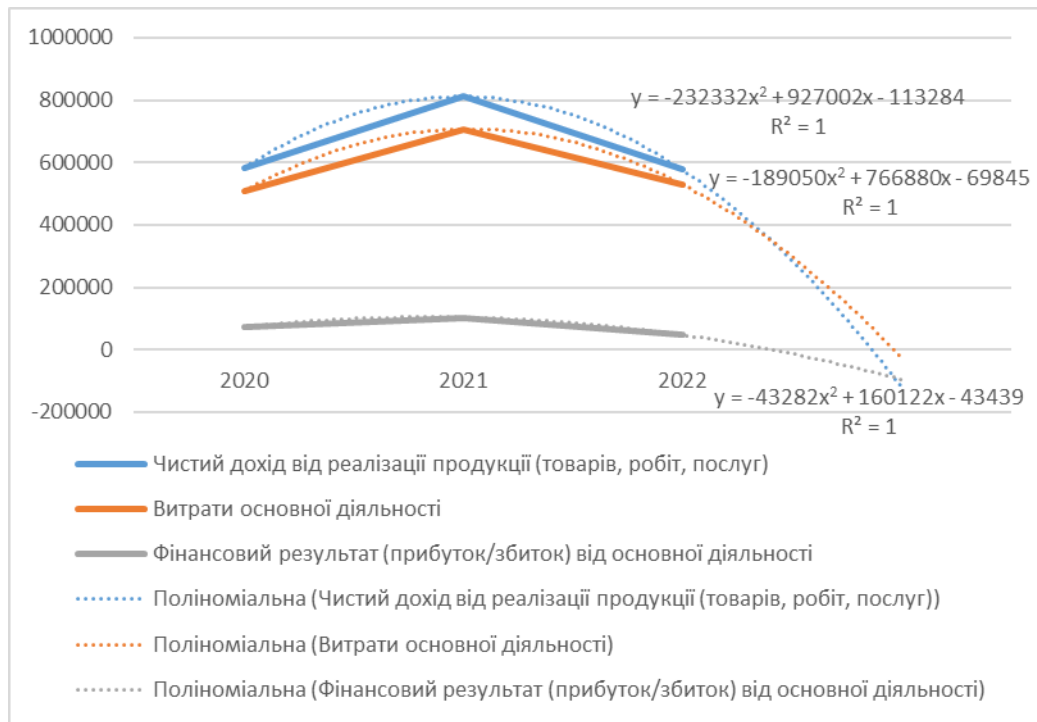

Рисунок 3.2 – Прогнозування доходів, витрат та фінансового результату від основної діяльності, тис. грн

Значне зниження ділової активності, яке спостерігалось у 2022 році, за умови збереження даної негативної тенденції може призвести ще до набагато гіршого стану, і, навіть зниження підприємства у зону збитків за результатами основної діяльності – виробництво та реалізація продукції (товарів, робіт, послуг), рисунок 3.2. Для прогнозування використано поліноміальну модель другого ступеня, так як вона дозволяє врахувати невизначену тенденцію змін (зростання значень у 2021 році і значне падіння у 2022 році). Так як, $R^2=1$, то можна говорити про високу достовірність одержаних прогнозів. Якщо проаналізувати побудовані рівняння залежності, то можемо побачити наявність знаку «мінус» у коефіцієнті перед фактором у другій степені, що свідчить не лише про падіння показника, але значне прискорення даного падіння.

У таблиці 3.10 використавши експоненціальну модель (відповідна функція табличного редактору) спостерігаєм потенційну можливість вирівнювання тенденції, і, навіть деяке зростання чистого доходу.

Таблиця 3.10 – Прогнозування доходів, витрат та фінансового результату,

тис. грн

Показник	Фактичні дані по рокам			Прогноз
	2020	2021	2022	2023
1. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	581386	811393	576737	642793
2. Собівартість реалізованої продукції(товарів, робіт, послуг)	447561	635296	472386	540530
3. Валовий прибуток (збиток)	133825	176097	104351	102263
4. Адміністративні витрати	26863	31678	26495	27863
5. Витрати на збут	33561	40741	30464	31466
6. Повна собівартість реалізованої продукції	507985	707715	529345	599859
7. Фінансові результати від реалізації продукції (прибуток)	73401	103678	47392	42934
8. Інші операційні доходи	33277	29585	22668	19178
9. Разом чисті доходи від операційної діяльності	614663	840978	599405	661971
10. Інші операційні витрати	38633	37300	31960	29653
11. Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток)	68045	95963	38100	32459
12. Доход від участі в капіталі, інші фінансові доходи, інші доходи	242	291	47	29
13. Фінансові витрати, витрати від участі в капіталі, інші витрати	1458	1124	4466	5947
14. Фінансовий результат до оподаткування (прибуток)	66829	95130	33681	26541
15. Чистий фінансовий результат (прибуток)	54486	77734	27429	24564

Разом з тим витрати за усіма видами діяльності зростають теж і, навіть у більшій степені. Як результат, тенденція до зниження фінансових результатів продовжується, хоча і не в такому катастрофічному вигляді, як на рисунку 3.2.

Проведене дослідження підкреслює велику потребу і необхідність в удосконаленні системи управління витратами підприємства, в т.ч. розробці конкретизованих заходів щодо зниження їх рівня.

3.4 Загальні рекомендації щодо зниження витрат на підприємстві

В сучасних умовах господарювання кожне підприємство самостійно розробляє свою стратегію підвищення ефективності споживання витрат, виходячи з особливостей функціонування. При цьому можуть бути використанні різні шляхи підвищення ефективності споживання витрат виробництва та обігу, інших витрат.

Перший шлях – зменшення собівартості шляхом пошуку та реалізації резервів скорочення витрат. Інструментом такого пошуку є аналіз собівартості продукції.

Другий шлях – це оптимізація витрат, тобто вибір більш кращого варіанта використання наявних ресурсів суб'єкта господарювання.

Будь-яке підприємство повинне дотримуватись таких умов зниження собівартості продукції.

По-перше, топ-менеджери повинні бути широко орієнтовані на мінімізацію витрат. Тобто, з одного боку, чесні та лояльні стосовно працедавця, а з іншого – достатньо компетентні, щоб забезпечити розробку та реалізацію всеохоплюючої програми мінімізації витрат. Отже, без політичної волі керівництва (власника) бізнесу мінімізація витрат неможлива.

По-друге, перш ніж щось мінімізувати, необхідно зрозуміти, що і навіщо. Тобто без попереднього аналізу «життєдіяльності» підприємства запровадження бідь-яких заходів не буде успішним.

По-третє, інформація про реальні витрати має бути максимально прозорою (принаймні, для власника бізнесу). Це значить, що потрібно створити ефективну систему управлінської звітності.

Отже, можемо виділити такі основні принципи до скорочення витрат:

1. Потрібно знати скрізь міру, не витратити більше, ніж необхідно бізнесу в цей час.

2. Нові чи старі партнери. Намагатись домовитися про більш вигідні умови з постачальниками, підрядниками та іншими партнерами, з якими підприємство працює довгий час. Якщо домовитися зі наявними партнерами не вдається, потрібно знайти нових партнерів, які можуть запропонувати кращі для підприємства умови.

3. Вертикальна інтеграція. Це розвиток тісних відносин з насамперед з постачальниками для контролю та по можливості зниження вартості одержуваних від них матеріалів та послуг.

4. Горизонтальна інтеграція. Під горизонтальною інтеграцією розуміє спільні умови закупівлі разом з іншим покупцем в одного постачальника.

5. Орендувати або володіти. Перевірити, що вигідніше – орендувати основні засоби (приміщення, устаткування тощо) або купити його, аби користуватися ним на правах власника.

6. Купувати або виробляти. Перевірити, які комплектуючі (матеріали, сировина тощо) підприємству вигідніше виробляти самостійно, а які дешевше закуповувати в інших виробників.

7. Форми оплати. Потрібно шукати нові варіанти оплати.

8. Оптимізація технологічних процесів. Потрібно перевірити, чи не можна добитися зниження витрат за рахунок удосконалення технологічних процесів та організація праці, наприклад, витрачаючи менший обсяг ресурсів на одиницю продукції.

9. Посилення контролю – встановити більш жорсткий контроль на усіх ключових процесах: ураховувати витрати і їх стане менше.

Отже, для того, щоб вижити за умов конкурентної боротьби і зовнішніх викликів, підприємствам необхідно навчитися проводити детальний аналіз витрат і ефективно ними управляти. Гарний шлях впливу на витрати – це створення дієвого механізму зменшення як зовнішніх, так і внутрішніх витрат на підприємстві. Потрібно відмітити, що скорочення витрат неможливе без їх попереднього аналізування, виявлення «проблем» у системі управління ними та без дієвої системи їх прогнозування. Тобто зменшувати витрати можливо

тільки після того як вони проаналізовані та розраховані на майбутнє. Тому, раніше (пп. 3.1 та 3.2) ми сформуваємо основні показники оцінювання результативності та ефективності процесу управління витратами та спрогнозували грошові потоки. Для узагальнення сутності запропонованих заходів побудуємо таблицю 3.11.

Таблиця 3.11 – Рекомендовані заходи щодо підвищення ефективності управління витратами підприємства

Рекомендовані заходи	Методи здійснення заходів	Цілі, що досягаються	Показники ефективності, що характеризують результат
Оцінка якості прибутковості	Розрахунок коефіцієнту якості прибутковості, аналіз матриці оцінювання якості прибутковості, розгляд «золотого правила»	Визначається місце підприємства, формується уявлення про ефективність системи управління на підприємстві	Дослідження якості прибутковості і її оптимального рівня (при $0 < K_{zn} \leq 1$) та наближення до життєствердної якості прибутковості при $ПОД > 0$ та $ПЗД > 0$. Оцінювання темпів зростання фінансових результатів діяльності підприємства $T_{чп} > T_{под} > T_{опер} > T_{пзд} > T_{вп} > T_{др}$
Введення системи коефіцієнтів для оцінювання системи управління витратами	Розрахунок коефіцієнтів ефективності управління витратами загалом та витрат певних видів діяльності	Визначається ефективність споживання витрат на підприємстві, оцінюється динаміка їх змін	Прямі та обернені показники ефективності, процесу управління витратами
Оцінювання динаміки та прогнозування	Трендої моделі, статистичне прогнозування	Виявлення та підтвердження тенденції міні показників	Визначення велику імовірність продовження негативної тенденції зниження доходу і фінансових результатів
Загальні рекомендації щодо зниження витрат на підприємстві	Узагальнення результатів оцінювання діяльності підприємства	Виявлення напрямів підвищення ефективності управління витратами	Формування рекомендацій і зниження витрат

Розроблені заходи сприятимуть підвищенню ефективності управління підприємством загалом і витратами, зокрема.

Висновки

Практика господарювання засвідчує, що для того, аби діяльність підприємства приносила додатній фінансовий результат, величина якого задовольняла б його власників, потрібно розробити ефективну систему управління витратами, тому що розмір прибутку переважною мірою залежить від величини витрат.

Для реалізації поставленої мети у роботі були вирішені такі завдання:

- досліджені теоретико-методологічні основи системи управління витратами;
- проаналізовано діяльність ТДВ «Хмельницькзалізобетон» за 2020-2022 роки і чинники макро і мезо середовища;
- надано пропозиції щодо підвищення ефективності системи управління витратами підприємства.

Теоретико-методологічні засади управління витратами засвідчили, що це є складна система, традиційні підходи до визначення сутності якої давно вичерпали себе, а тому потрібне посилення уваги до особливостей, які існують в цій сфері. Також було розглянуто різні підходи до визначення сутності витрат, процесу управління витратами та акцентована увага на відсутність єдиної точки зору з цього питання.

Нами були визначено основні проблеми в системі управління витратами, що існують натеper. Як висновок – сучасна система управління витратами остаточно ще не сформована. Існуюча система розрахована переважно на короткостроковий період часу. Однак, підприємству потрібно управляти витратами протягом стратегічного періоду часу з метою досягнення та збереження сильних позицій у конкурентній боротьбі. Тому одним із головних кроків в цьому напрямку має бути вибір методу управління витратами. А для того, щоб обрати найкращий підхід, спочатку слід проаналізувати діяльність підприємства загалом та провести оцінювання його витрат, а вже потім

визначати доцільність застосування традиційного підходу чи необхідність пошуку нового.

Такий аналіз був нами здійснений у розділі 2 даної роботи. Тут визначені стан і перспективи роботи галузі, основні техніко-економічні показники діяльності ТДВ «Хмельницькзалізобетон», акцентована увага на забезпеченість підприємства усіма видами ресурсів та проаналізовано обсяги діяльності, які забезпечуються цими ресурсами. Значна увага була приділена аналізу фінансового стану підприємства. Не оминули ми увагою проблему зниження доходу від реалізації у 2022 році при його зростанні у 2020-2021 роках, що пояснюється загальним зниженням активності підприємств внаслідок зовнішніх загроз – військової агресії росії.

Хоча зниження доходу супроводжувалося і зниженням витрат на ТДВ «Хмельницькзалізобетон», проте висока частка постійних витрат у загальних витрат спричинила значне падіння рівня фінансового результату як від операційної діяльності, так і від звичайної діяльності до оподаткування. Відповідно до цього чистий фінансовий результат підприємства скоротився у 2022 році утричі порівняно з 2021 роком.

Аналіз системи управління витратами показав проблеми, що існують в цій сфері на підприємстві. По-перше, висока частка постійних витрат, по-друге постійне зростання рівня витрат на 1 грн чистого доходу, що розглядали вище.

На цій підставі нами були запропоновані рекомендації щодо зниження витрат на підприємстві та оптимізації їх рівня. Оптимізація рівня витрат повинна розглядатися як базис успішного функціонування, який буде здатний забезпечити: по-перше, рентабельність та прибутковість діяльності, по-друге, високу конкурентоспроможність продукції, що виробляється.

Не дивлячись на погіршення основних показників діяльності, ТДВ «Хмельницькзалізобетон» має життєствердну якість прибутковості та допустимий рівень коефіцієнта прибутковості. Тобто негативні зовнішні чинники похитнули діяльність підприємства, проте не призвели до втрати ним запасу міцності як відомого виробника якісної продукції.

Запропоновані заходи будуть доцільними не лише на аналізованому підприємстві. Їх запровадження в практичне застосування допоможе управлінцям поліпшити систему координації та регулювання витрат у господарській діяльності на будь-якому підприємстві, яке здійснює виробництво та реалізацією продукції.

Перелік джерел посилань

1. Атамас П.Й. Управлінський облік: навч. посібник / П.Й. Атамас. – К.: Центр навчальної літератури, 2016. – 440 с. .
2. Бенч Н. Брак кадрів, дефіцит будматеріалів: головні виклики відбудови України. Із якими проблемами стикнеться будівельна галузь у період відновлення країни після війни? / Н. Бенч. – URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/06/15/701207/>
3. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський управлінський облік: підруч. для студ. спец. «Облік і аудит» вищ. навч. закл. / [Франц Францович Бутинець та ін.]. – 3-тє вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2005. – 480 с.
4. Гайдаєнко О. Аналіз витрат підприємства / О. Гайдаєнко, І. Малицька. – URL.: http://studopedia.com.ua/-1_129743_tema-analiz-vitrat-pidpriemstva.html
5. Гайдаєнко О.М. Аналіз витрат підприємства та їх структуризація / О. М. Гайдаєнко, І. О. Малицька // Облік, економіка, менеджмент: наукові нотатки: міжнародний збірник наукових праць / за ред. І. Б. Садовська. – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2016. – Вип. 1(9). – Ч. 1. – С. 79-84.
6. Грещак М.Г. Управління витратами: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / М.Г. Грещак, О.С. Коцюба. – К.: КНЕУ, 2012. – 131 с.
7. Грицишен Д.О. Бухгалтерський облік в системі управління економіко-екологічною безпекою промислових підприємств: монографія. /Д.О. Грицишен. – Житомир : ЖДТУ, 2015. – 540 с.
8. Державна служба статистики України. – URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Економічна теорія / за ред. В.А. Предборського. – К.: Кондор, 2013. – 492 с.
10. Економічний зміст витрат виробництва в системі управління сільськогосподарськими підприємствами / [І. Свиноус, О. Гаврик, Л. Іванова] // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 17. – С. 17–21.
11. Євдокимов В.В. Економічний аналіз витрат великих промислових підприємств: організація та методика [Текст]: монографія / В.В. Євдокимов,

Д.О. Грицишен, Г.Л. Норд, О.К. Фокін. – Житомир: ЖДТУ, 2019. – 216 с. – URL: <http://surl.li/miigw>

12. Іванюта П.В. Управління ресурсами і витратами: Навч. посіб. / За ред. д.е.н., проф. Іванюти С.М. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. – 320 с.

13. Кальєніна Н. Етапи розробки системи управління витратами / Н. Кальєніна // Держава та регіони. – 2018. – №6. – С. 92-94.

14. Ключ Ю. І. Стратегічні напрями підвищення ефективності управління затратами промислових підприємств в умовах забезпечення сталого розвитку регіону. Забезпечення сталого розвитку регіону: економічні, управлінські, правові та інформаційно-технічні аспекти : колективна монографія / заг. ред. Ю. І. Ключ, Н. В. Швець. – Сєверодонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2017. – С. 332–346.

15. Козаченко Г. В. Управління затратами підприємства : монографія. / Г. В. Козаченко., Ю. С. Погорєлов, Л. Ю. Хлап'юнов, Г. А. Макухін – Київ : Лібра, 2007. – 320 с.

16. Лук'янова В.В. Поняття та види фінансових ресурсів / В.В. Лук'янова, О.О. Горовенко. // Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики: Матеріали дванадцятої міжнар. наук.-практ. конф., 8 вересня 2023 р. – Одеса: ОНЕУ, 2023. – С. 459-461.

17. Максименко, Д. В. Аналіз витрат підприємства на виробництво продукції / Д. В. Максименко, Т. М. Перевузнник // Науковий вісник Мукачівського державного університету. – Карпатська вежа, 2017. – Випуск 23 (18). – С.204-209.

18. Міжнародні стандарти фінансової звітності (International Financial Reporting Standards) – URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=240945

19. Назарчук Т.В. Управління витратами промислових підприємств на сучасному етапі: актуальні проблеми та перспективи удосконалення / Т.В. Назарчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2005. – №6,Т.1. – С. 80 – 83.

20. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 р. № 73, зі змінами та доповненнями – URL: <https://mof.gov.ua/uk/nacionalni-polozhennja1>.

21. Норд Г.Л. Передумови удосконалення методичного забезпечення аналізу витрат виробництва. / Г.Л. Норд, О.К. Фокін. // Ефективна економіка. 2017. – № 8. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7241>.

22. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

23. Радіонова Н.Й. Аналіз категоріального апарату управління виробничими витратами підприємства / Н.Й. Радіонова // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. – 2016. – № 4. – С. 59-65.

24. Родіна О.В. Сучасні підходи до визначення сутності категорії «витрати» // Економіка і суспільство. – 2017. – № 9. – с. 1181-1185 – URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/203.pdf

25. Семенишена Н. Розвиток теорії витрат: від класичної економіки до теорії транзакційних витрат / Н. Семенишена // Вісник Сумського національного аграрного університету (серія «Фінанси і кредит») – 2012.– URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/chem_biol/Vsnau/2012_1/55Semenishina.pdf.

26. Труніна І. М. Методичні підходи до управління затратами промислових підприємств. / І. М. Труніна, О. В. Онищенко. // Modern Economics. – 2018. – № 7. – С. 182–191.

27. Турило А.М. Управління витратами підприємства: навч. посібник / А.М. Турило, Ю.Б. Кравчук, А.А. Турило. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 120 с.

28. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства. / Ю.С. Цал-Цалко. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 656с.

29. Cost Accounting: A Managerial Emphasis / Charles T. Horngren, Srikant M. Datar, Madhav V. Rajan Pearson/Prentice Hall. – 2012 – 869 p.

30. Drury C. Cost and management accounting: an introduction / C. Drury. – Cengage Learning EMEA, 2006 — ISBN 9781844803491.
31. Modern Cost Management & Analysis / Jae K. Shim, Joel G. Siegel – Barrons Educational Series, 2009 . – 384 p.

Додаток